

Uspon Benita Mussolinija na vlast u Italiji

Banjan, Filip

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:729031>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-17**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Sveučilišni diplomski studij povijesti i sociologije

Filip Banjan
Uspon Benita Mussolinija na vlast u Italiji
Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Domagoj Tomas

Sumentor: dr. sc. Luka Pejić

Osijek, 2023.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Sveučilišni diplomski studij povijesti i sociologije

Filip Banjan

Uspon Benita Mussolinija na vlast u Italiji

Diplomski rad

Humanističke znanosti, povijest, hrvatska i svjetska moderna i suvremena
povijest

Mentor: doc. dr. sc. Domagoj Tomas

Sumentor: dr. sc. Luka Pejić

Osijek, 2023.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 13. 9. 2023.

Filip Banjan, 0122231064

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Ovaj će diplomski rad obratiti pozornost na život Benita Mussolinija od njegova djetinjstva i mladosti, djelovanja tijekom Prvog svjetskog rata te izvođenja pohoda na Rim i njegova uspona na vlast 1922. godine. Na početku rada bit će predstavljen period Mussolinijeva djetinjstva u selu Preddapiju, od ranih školskih dana do kasnijeg odabir učiteljske profesije. Zatim će biti opisan period emigracije u Švicarsku, kad se Mussolini počeo isticati kao socijalist i revolucionar, ali i talentirani novinar. Također bit će obrađen i period povratka u Italiju kada Mussolini postaje tajnikom lokalnog ogranka Socijalističke partije i urednikom njihovih novina. Potom će biti govora i o Mussolinijevom djelovanju u Milanu, gdje uređuje socijalistički glasnik *Avanti!* Tamo se zadržava do izbijanje Prvog svjetskog rata i uključivanja Italije u taj sukob 1915. godine, što će značajno utjecati na Mussolinija koji od antimilitariste postaje intervencionist. Također bit će predstavljena i kriza talijanske liberalne države te Mussolinijevo osnivanje fašističkog odreda u Milanu i pohod fašista predvođenih pjesnikom Gabrielom D'Annuzijem na Rijeku. Naposljetku će biti opisano krizno poratno stanje Italije te širenje i djelovanje fašista u gradskim i seoskim sredinama i njihov pohod na Rim kada dolazi do stvaranje vlade u kojoj je Mussolini postao premijer te s vremenom učvrstio fašistički režim.

Ključne riječi: fašizam, intervencionizam, emigracija, nacionalizam, Italija

Sadržaj

1. Uvod	6
2. Djetinjstvo i mladost Benita Mussolinija	8
3. Boravak u Švicarskoj	13
4. Povratak u Italiju i novinarska karijera	16
5. Djelovanja u socijalističkom glasniku <i>Avanti!</i>	21
6. Mussolini na bojištu u Alpama	27
7. Kriza talijanske liberalne države	30
8. Utemeljenje fašističkog pokreta	32
9. Pohod na Rijeku	34
10. Širenje fašizma u gradskim i seoskim sredinama	37
11. Marš na Rim i stvaranje Mussolinijeve vlade	42
12. Zaključak	47
13. Prilozi	49
14. Internetski izvori	51
15. Literatura	52

1. Uvod

Benito Mussolini rođen je 29. srpnja 1883. godine u pokrajini Romagna koja se isticala po socijalističkom i antiklerikalnom nazoru njenih stanovnika što je utjecalo i na mladog Mussolinija koji se u mladosti opredijelio za socijalizam. Bio je temperamentna osoba te je često dolazio u sukobe što je rezultiralo i promjenom škole koju je pohađao, a i kasnije će utjecati i na njegov posao učitelja kojeg je morao napustiti zbog nekonvencionalnog privatnog života. Tijekom emigracije u Švicarsku, Mussolini je postao predani socijalist te je u svojim novinarskim člancima često napadao Crkvu koju je smatrao sebičnom i korumpiranom. U tome periodu upoznao se s radovima filozofa koji su dosta utjecali na njegove svjetonazore. Među istaknutijima je filozof Georges Sorel, koji je bio teoretičar sindikalizma te je zastupao ideju generalnog štrajka i revolucionarnog nasilja. Također je na Mussolinija veliki utjecaj izvršio ekonomist i sociolog Vilfredo Pareto koji je razvio teoriju o kruženju elita, odnosno da su u hijerarhijski ustrojenom društvu za političko vodstvo sposobne samo elite koje se smjenjuju. Bitna prekretnica za Mussolinija bio je i Prvi svjetski rat. Mussolini koji je bio opredijeljen za neutralnost Italije u članku iz 1914. godine zalagao se za stupanje u rat i intervencionistički socijalizam, što je dovelo do njegovog izbacivanja iz Socijalističke stranke.¹ Nadalje, dobrovoljno se prijavio u vojsku te je dobio i poziv za vojnu službu. Na bojištu u Alpama je bio i ranjen, a nakon rata osniva u Milanu 1919. godine borbene odrede pod nazivom *fasci di combattimento*, okupivši stotinjak bivših ratnih veterana. Mussolini će 1921. godine od tih odreda formirati fašističku stranku. S vremenom je Mussolini stekao ugled borca za red i nacionalni značaj te je pridobivao sve više seljaka, industrijalaca te dio srednjeg građanstva. Fašistički odredi su se koristili nasiljem protiv ljevičarskih skupina i zamijenili su policiju i karabinjere u zadaći kažnjavanja „državnih prevratnika“. Institucije stare liberalne države s odobravanjem su gledale na Mussolinija kao obnovitelja reda. Kako su u državi vladali nestabilne političke i društvene prilike Mussolini se 1922. godine postavio kao najsigurnija alternativa vladi liberalnih i umjerenih tradicija. Stoga je s 40. 000 fašista iz Napulja krenuo u pohod na Rim. Iste godine mu je kralj Viktor Emanuel III. dao mandat za sastav vlade te je

---

¹ Izvorni naziv stranke je Partito Socialista Italiano (PSI), a osnovana je 1892. u Genovi, Izvor: „*Italian socialist party*“, Encyclopedia Britannica, pristup ostvaren: 6. 8. 2023., <https://www.britannica.com/topic/Italian-Socialist-Party>.

Mussolini sastavio koalicijsku vladu, međutim postavio je fašiste na čelo glavnog ministarstva, a to je bio početak vladavine fašizma u Italiji.

U ovome diplomskome radu pokušat će se odgovoriti na pitanje zašto je Mussolini promijenio svoje političko opredjeljenje od socijalizma prema fašizmu te koja su to specifična povijesna zbivanja u Italiji, ali i svijetu tome doprinijela. Uz to, pokušat će se odgovoriti na pitanje kako je fašizam pronašao toliko pristaša u talijanskome narodu i omogućio Mussolinijevo preuzimanje vlasti u Italiji. Što se tiče suvremene historiografije, fašizam je i dalje aktualna teme. Neki od najvećih stručnjaka na temu fašizma te djelovanje Benita Mussolinija su svakako Robert. O Paxton, Nicholas Farrell, Denis Mack Smith i Christopher Hibbert. Paxton je američki politolog čija knjiga *Anatomija fašizma* daje važan uvid kako je utemeljen fašizam te zašto je on uspio u specifičnim europskim uvjetima 20. stoljeća. Uz njega važan je i britanski povjesničar Nicholas Farrell čije je djelo *Mussolini: novi život*, iznimno iscrpno te predočava njegov životni put i politički razvoj. Značajan je britanski povjesničar Denis Mack Smith s knjigom *Mussolinijevo Rimsko Carstvo* unutar kojeg predstavlja talijansku povijest nakon fašističkog preuzimanja vlasti. Izvori koji su korišteni u ovome diplomskom radu su monografije, a pretežno su to radovi na hrvatskome jeziku. Uz to je korištena i literatura na engleskome jeziku, poglavito radovi koji se bave životom Benita Mussolinija, a kojih nema mnogo na hrvatskome jeziku.

2. Djetinjstvo i mladost Benita Mussolinija

Benito Mussolini rodio se 29. srpnja 1883. godine u okolici mjesta Preddapija, nedaleko od grada Forlija u talijanskoj pokrajini Romagni. Njegov otac Alessandro Mussolini bio je kovač te prema političkom opredjeljenju socijalist. On je bio među prvim socijalistima u Romagni, koji su tada bili poznati pod nazivom internacionalisti. Kao i brojni muškarci u pokrajini Romagni, Alessandro je bio ateist i antiklerik dok je majka Rosa Maltoni bila revna katolkinja i ugledna učiteljica u lokalnoj osnovnoj školi. Mussolinijeva obitelj nije bila izvrsnog imovinskog stanja, ali nisu živjeli u bijedi.² Kad je bio rođen Benito, njegova majka Rosa je zahtijevala da bude kršten, a otac Alessandro je tražio da dijete dobije ime prema poznatim pobunjenicima 19. stoljeća, a to su Meksikanac Benito Juarez i Talijani Amilcare Cipriani i Andrea Costa.³ Treba istaknuti kako je Alessandro Mussolini objavljivao članke u lokalnim socijalističkim novinama, te je bio i zatvaran zbog svoje socijalističke agitacije u obližnjem gradu Forliju. U nekoliko navrata ga je policija proglasila „opasnošću za društvo i javnu sigurnost“ te mu je zbog toga zabranjen pristup kavanama i kandidiranje za javne službe.⁴ U ovakvom je okruženju rastao Mussolini u pokrajini Romagni poznatoj po socijalizmu i antiklerikalizmu.

Što se tiče socioekonomskog i političkog stanja u Italiji tog perioda ono nije bilo povoljno. Nakon što je došlo do ujedinjenja Italije 1870. godine nacija je krenula u neujednačenu modernizaciju i ekonomski razvoj. Pred kraj 19. stoljeća Italija je ostala ekonomski i administrativno nerazvijena. Bilo je brojnih regija u kojima je nedostajalo najosnovnijih sanitarnih i obrazovnih objekata te je industrija bila u povoju.⁵ U tome periodu izbila su na površinu sve temeljne suprotnosti talijanskog društva, pa je došlo do sukoba između

---

² Nicholas Farrell, *Mussolini: novi život* (Zagreb: Naklada Ljevak, 2008.), 5.

³ Benito Juarez (1806. - 1872.) - meksički predsjednik koji je došao na tu funkciju tijekom 1860 - ih, nakon što je izveo liberalnu revoluciju protiv konzervativnih katolika i francuske vojske poslana od strane Napoleona III
Amilcare Cipriani (1844. – 1918.) - talijanski socijalist i revolucionar koji se borio uz Giuseppea Garibaldija u pokušaju oduzimanja Rima papi 1862. godine. Također se isticao i po sudjelovanju u Pariškoj komuni, gdje je kao pukovnik vodio revolucionarne pristaše i naposljetku bio zarobljen. Potom je dobio amnestiju od francuske vlade, te se vratio u Italiju gdje je bio slavljn od strane talijanskih internacionalista
Andrea Costa (1851. – 1910.) – Romagnolac, talijanski političar koji je do sedamdesetih godina 19. stoljeća postao jedan od najistaknutijih internacionalista u Italiji

Vidi u: Nunzio Pernicone, *Italian Anarchism, 1864.- 1892.*, (New Jersey: Princeton University Press, 1993.),
Nicholas Farrell, *Mussolini: novi život*, (Zagreb: Naklada Ljevak, 2008.)

⁴ Farrell, Mussolini: novi život, 13.

⁵ A. James Gregor – *Young Mussolini and the Intellectual Origins of Fascism*, (Berkeley: University of California Press 1979.), 31.

industrijalaca i agrarnog stanovništva, Uz to, izbijali su štrajkovi te je pučanstvo masovno iseljavalo u Ameriku⁶ Izbijali su u čitavoj zemlji, a naročito na sjeveru i na Siciliji, buntovnički pokreti, a neposredni uzroci nemira ove epohe bili su povišenje cijene kruha, što je bilo izazvano lošom žetvom, i španjolsko – američkim ratom. Uz to je došlo do povećanja cijene industrijskih proizvoda izazvanog carinskim ratom s Francuskom te su se događali razni bankovni skandali koji su bili otkriveni u skupštini.⁷ Velike talijanske banke bile su regionalno utemeljene, pod privatnom upravom i povezane s moćnim lokalnim interesnim skupinama koje su tijekom 1880-ih sudjelovale u spekulativnim pothvatima. Najkompromitiranija od banaka bila je Banca Romana koja je pozajmila velika svote nizu poduzetnika, a naposljetku kad je došlo do kraha tržišta ostala s masom bezvrijednih papira. Također je posuđivala goleme količine novaca političarima i novinarima bez ikakvih jamstava povrata, a sve kako bi im pomogla s troškovima izbora i izdavanjem novina. Vladina inspekcija razotkrila je 1889. godine velik broj nepravilnost. Stanje je bilo dodatno nepovoljno jer su nastale brojne militantne radničke organizacije na sjeveru Italije među poljoprivrednim radnicima, a to je bilo potaknuto osnivanjem Socijalističke stranke Italije. Uz to je na Siciliji djelovao pokret Fasci Siciliani koji je mobilizirao seljaštvo te organizirao razne štrajkove i demonstracije. Zbog toga je na Siciliji 1894. godine proglašeno izvanredno stanje te je na otok poslano 40 000 vojnika. Osnovani su vojni sudovi, a više od tisuću osumnjičenih bilo je deportirano. Zabranjeni su javni skupovi te je uvedena cenzura tiska, a oružje je bilo zaplijenjeno.⁸ Metoda opsadnog stanja nije se mogla dugo primjenjivati. To se pokazalo nedjelotvornim u trajnom obuzdavanju masa, pa je zbog toga nakon 1900. godine kraljevska dinastija pokušala s novom metodom. Naime, pokušao se napraviti kompromis s ljevičarskim strankama, nadajući se da će tako dobiti kontrolu nad velikim masama. Giovanni Giolitti bio je državnik koji je preuzeo odgovornost za takav obrat. U tome je periodu Italija uz pomoć stranog kapitala postigla veliki gospodarski napredak. Povećao se eskport čelika te uvoz ugljena, razvijala se i automobilska industrija. Međutim ovaj je razvitak pogodio sjeveru zemlje, dok je na jugu manufaktura iščezla. Zbog toga su bili prisiljeni svoje industrijske potrebe podmiriti od sjevera zemlje i to uz visoku cijenu. Osiromašenje juga je nagnalo seljake da u velikome broju emigriraju u Ameriku. Takvo je bilo društveno stanje Italije u kojoj je odrastao Mussolini.

On je po uzoru na oca bio buntovan još od djetinjstva. Njegova majka Rosa bila mu je prva učiteljica u lokalnoj školi Palazzo Varano. Međutim njegov interes nije bila škola već je

---

⁶ Ignazio Silone, *Fašizam: njegov postanak i razvitak*, (Zagreb: Durieux, 2006.),29.

⁷ Ignazio Silone, *Fašizam*, 30.

⁸ Christopher Duggan, *The Force of Destiny*, (London: Penguin, 2008.)

dosta vremena provodio u prirodi te je držao ulovljene ptice kao ljubimce. Bio je čvrst, žilav i nasilan, ali veoma oštrouman, te je kasnije i sam priznao u svojoj autobiografiji da je u djetinjstvu bio kradljivac i nasilnik.⁹ Kao i otac Alessandro nije podnosio crkvu, dok se njegova majka trudila da u njega usadi religioznost. Unatoč njegovom preziranju crkve roditelji su ga s ciljem discipliniranja poslali u internat L' Istituto Salesiano kojim su upravljali salezijanci u gradu Faenzi. Međutim Mussolini je prezirao internat poglavito disciplinu te dnevni raspored nametnut od strane redovnika. Dok je bio zatvoren u internatu čeznuo je za seoskim krajem oko njegova doma. Naposljetku su došli ljetni praznici te se mogao vratiti kući. Pokušao je uvjeriti roditelje da ga ispišu iz internata, no morao se vratiti te 1893. godine. Međutim iduće 1894. godine došlo je do incidenta u kojem je Mussolini ubo drugog učenika nožem u ruku prilikom svađe. Rektor internata ga je htio odmah izbaciti, međutim na zahtjev Mussolinijevih roditelja ostao je do kraja akademske godine. Mnogi su poslijeratni autori ovaj incident navodili kao ranim znakom nasilne psihopatije u Mussolinija.¹⁰ U listopadu 1894. godine, njegovi roditelji poslali su ga u drugu školu naziva Collegio Giosue Carducci u gradiću Forlimpopoliju koji je bio udaljen od Preddapija oko 15 kilometara. Ova svjetovna institucija nazvana je po talijanskom pjesniku čiji je brat Valfredo Carducci bio ravnateljem te škole. No i ovdje je došlo do sukoba u kojem je Mussolini ubo drugog dječaka, ali ovaj puta nije bio izbačen već je mogao nastaviti školovanje kao vanredni učenik. Godine 1900. na početku novog stoljeća, Gaetano Bresci, talijanski anarhist koji se vratio iz Amerike izveo je atentat na kralja Italije Umberta I. Iste godine je Mussolini počeo posjećivati bordele u Forliju te je također pisao i poeziju. Akademska godina 1900 – 1901. bila je Mussolinijeva posljednja godina u školi, te mu je dopušteno da se vrati u školu kao učenik internata.¹¹

Značajno je da 1901. umire skladatelj Giuseppe Verdi, što je izazvalo žalost u čitavoj Italiji. Već do tada se Mussolini zainteresirao za držanje javnih govora te je u njima bio dobar. Zbog toga je bio zamoljen od strane ravnatelja da održi memorijalni govor o Verdiju pred školom i javnošću u gradiću Forlimpopoliju. Mussolini je iskoristio tu priliku te je u govoru napao i vladajuće klase što je izazvalo oduševljenje publike. U tome je periodu počeo čitati mnoštvo knjiga i zabranjenih novina.¹² Među njegovim omiljenim autorima isticao se Dante Alighieri za kojeg je Mussolini navodio da mu je dao viziju veličine i visinu koju poezija može dosegnuti. Čitao je ruskog anarhista Mihaila Bakunjinu i francuskog pisca Emila Zolu, međutim

---

⁹ Farrell, *Mussolini: novi život*, 15.

¹⁰ Farrell, *Mussolini: novi život*, 17.

¹¹ Isto, 19.

¹² Isto, 20.

posebno ga se dojmila knjiga Gustava Le Bona pod nazivom *Psihologija masa*.¹³ U ovoj knjizi, Le Bon je isticao kako je važno zauzdati masu. Prema njemu masa je bila opasna i trebalo ju je nadzirati jer je spremna učiniti stvari koje pojedinac se ne bi usudio. Također na masu ne djeluje razum, već emocije koje ih potiču na akciju. Uz to, Le Bon je naveo kako masa instinktivno traži vođu te da njega treba odlikovati autoritativnost i da takav vođa treba pomalo biti tiranin.¹⁴

Nadalje, godine 1901. Mussolini je položio završne školske ispite s odličnim uspjehom, a najbolje su mi išli predmeti povijest, talijanski, književnost i zborsko pjevanje. Tada osamnaestogodišnjak, Mussolini je započeo raditi kao učitelj u lokalnoj osnovnoj školi. Ponekad je znao zamjenjivati majku u osnovnoj školi u Doviji te je tamo i upoznao svoju buduću ženu Rachelu Guidi, koja je tada bila učenica te škole. U svojoj *autobiografiji La mia vita* koja nije bila objavljena tijekom njegova života, Mussolini se hvalio svojim seksualnim osvajanjima, međutim kad je došao na vlast prestalo se pisati o njegovom seksualnom životu. Mussolini je 1932. godine tijekom davanja izjave njemačkom novinaru Emilu Ludwigu istaknuo svoje viđenje žena koje je bilo antifeminističko. Objasnio je da prema njegovom mišljenju žene se moraju pokoriti te je njihova uloga više majčinska i da im ne treba dati pravo glas. Ludwig ga je upitao može li se diktatora voljeti, a Mussolini je odgovorio da je to moguće pod uvjetom da ga se istodobno mase i boje jer one zahtijevaju snažne ljude da ih vode.¹⁵ Mussolini je 1901. pokušao dobiti posao učitelj, međutim ti su pokušaji propali. Određeno vrijeme proveo je u rodnom mjestu Doviji, gdje je zadovoljstvo pronalazio u čitanju knjiga i seksualnim odnosima s lokalnim djevojkama. Onda je iznenada dobio obavijest da je vijeće gradića Gualterija odobrilo njegovu molbu za posao učitelja. To je vijeće bilo upravljano od strane socijalista koji su znali za Mussolinijevog oca. Stoga je Mussolini imao prednost nad kandidatima koji su imali bolje kvalifikacije. On je preuzeo tu službu 1902. godine. Oblačio se specifično, pa je tako nosio uvijek crnu odjeću: odijelo, šešir i kravatu te crni kaput. Bio je naoružan s bokserom i nožem, a kasnije će nositi i revolver. Uz to je nastavio s nekonvencionalnim stilom života. Često je viđan noću kako tetura pijan i katkad je spavao na cesti ispred svojeg omiljenog bara.¹⁶ Započeo je i ljubavnu aferu s lokalnom ženom Giulijom Fontanesi, čiji je muž po zanimanju vojnik bio stacioniran daleko od Gualterija. Ova afera je izazvala skandal u mjestu, no ljubavnici nisu za to marili te su često bili viđeni zajedno na javnim svetkovinama. Međutim Mussolini je bio posesivan ljubavnik te bi se razbjesnio kad bi

---

¹³ Izvorni naziv knjige je *Psychologie des Foules*, objavljena je 1895. godine, Izvor: „Gustave Le Bon“, Encyclopedia Britannica, Pristup ostvaren: 6.8. 2023.

¹⁴ Farrell, *Mussolini: novi život*, 21.

¹⁵ Isto, 23.

¹⁶ Isto, 25.

Giulija plesala s drugim muškarcima ili čak napustila dom bez njega. Mussolini se nije dugo zadržao na učiteljskom poslu te je već u lipnju 1902. napustio školu po završetku akademske godine. Kao razlog napuštanja škole u autobiografiji je naveo želju za emigracijom u Švicarsku, međutim pravi razlog bio je taj da škola nije odlučila obnoviti njegov ugovor zbog afere s mještankom. Tražio je od svoje majke novac za putovanje vlakom u Švicarsku te mu je ona poslala skoro cijelu mjesečnu plaću. Mussolinijevo emigrantsko doba u Švicarskoj bit će presudno za razvoj njegove ličnosti i politike, a važnu će ulogu imati i siromaštvo, bijes i zavist. Prije nego što je Mussolini došao u Švicarsku, pročitao je u novinama da su izbili izborni neredi u Preddapiju. Naime, glasačke kutije su bile uništene, a policija je sumnjivala sve glavne socijaliste u okrugu. Među njima je bio i njegov otac koji iako nije sudjelovao u napadu na glasačke kutije, zadržan je u pritvoru šest mjeseci.¹⁷ Međutim Mussolini je nastavio put za Švicarsku jer je smatrao da taj incident s razbijanjem kutije nije ozbiljan. Mussolini nije znao gdje će se nastaniti u Švicarskoj niti što će raditi. Švicarska je privlačila tisuće ljudi poput njega iz čitave Europe koji su bili u očajničkoj potrazi za boljim životom. Mnogi od tih emigranta otišli su u Švicarsku zbog ekonomskih razloga, ali bilo je i političkih izbjeglica poput Lenjina. Britanski povjesničar Nicholas Farrell tvrdi da je Švicarska tada predstavljala manju, ali dostupniju verziju Amerike.¹⁸

---

¹⁷ George Ward Price, *Ja poznam te diktatore*, (Kastav: Cipetić, 2006.) 123.

¹⁸ Farrell, *Mussolini: novi život*, 27.

3. Boravak u Švicarskoj

Nakon što je došao u Švicarsku, našao se bez novčanih prihoda te izgleda za zapošljavanje. Zbog toga se borio sa neimaštinom, a jednom je prilikom bio uhićen zbog skitnje.¹⁹ Na dan puštanja iz zatvora, jedan mu je Talijan koji se bavio kiparstvom te je bio socijalist dozvolio da spava određeno vrijeme u njegovoj sobi. U Švicarskoj je Mussolini započeo raditi kao novinar te su prve novine za koje je pisao bile *L'Avvenire del lavoratore*. To su bile lozanske socijalističke novine u kojima su pisali većinom talijanski imigranti te izbjeglice. Uz to je povremeno radio kao konobar i građevinar. Bio je naposljetku i imenovan tajnikom lozanskog Sindikata radnika i građevinara, a u tom su sindikatu većinom članovi bili Talijani.²⁰ Tako je započeo sa novinarskom karijerom u kojoj će se, prema pisanju Farella pokazati briljantnim i koja će ga u deset godina uspostaviti kao osobu od nacionalne važnosti u njegovoj rodnoj Italiji. Međutim, ta vrsta novinarstva nije se mnogo plaćala te je Mussolini do Božića 1902. godine opet bio bez prihoda. Morao se oslanjati na darežljivost prijatelja.²¹ U ožujku 1903. godine sreo je Angeliku Balabanoff, a upoznavanje se dogodilo na sastanku koji je organizirala Balabanoff u Lausenni zbog proslave obljetnice Pariške komune. Balabanoff je bila kćerka ukrajinskog zemljoposjednika te intelektualka koja je znala govoriti mnogo jezika. Također bila je vrlo značajna za revolucionarni socijalizam u Švicarskoj te je poznavala mnoge poznate emigrante, poput Lenjina i Trockog. Mussolini je tvrdio kako je ona bila njegova važna politička učiteljica, te je i ona kasnije pisala o Mussoliniju, ali tada su već bili neprijatelji.²² Ubrzo nakon prvog sastanka, Mussolini je otišao iz Laussane u Bern gdje je radio fizičke poslove te je počeo učiti i njemački. U Bernu su gradski tesari pokrenuli štrajk te su ometali gradnju. Mussolini je održao govor u kojem je pozivao na generalni štrajk kao podršku

---

¹⁹ Gregor, *Young Mussolini*, 37.

²⁰ Socijalistički internacionalizam - politička doktrina revolucionarnog dijela radničkog pokreta u 19. i početkom 20. stoljeća. Bazira se na uvjerenju da je radnička klasa svakog naroda po svojim osobinama slična te je stoga internacionalna i njenim oslobođenjem ostvarit će se bratski odnosi među svim narodima svijeta. Na toj ideji nastaje Internacionalna, radnička organizacija utemeljena 1864. godine iz koje je nastao niz radničkih organizacija osnivanih na njezinoj tradiciji. Nakon raspuštanja Prve internacionale 1876. osnovana je Druga internacionala na poticaj socijalističkih stranaka Njemačke i Francuske na kongresu u Parizu 1889. godine. Članice su podržavale načelo parlamentarne i političke borbe pa je zbog toga napuštaju anarhističke grupacije. Na kongresima bavili su se borbom protiv rata, pa je stvoreno reformističko krilo koje se zalagalo za reforme kao načinom borbe za radništvo. Uz to je u njemačkom radničkom pokretu djelovalo ekstremno lijevo krilo koje je donijelo Erfurtski program, a kojim se nisu odrekli revolucije kao načina borbe. Izbijanjem Prvog svjetskog rata gotovo sve socijalističke stranke podržale su obranu svojih državi što je dovelo do raspada Druge internacionale.

Vidi u: Harry W. Laidler, (*History of Socialism: An Historical Comparative Study of Socialism, Communism, Utopia*, London: Routledge, 1998.)

²¹ Farrell, *Mussolini: novi život*, 28.

²² Isto, 29.

gradskim tesarima.²³ Zbog toga postupka je otpušten sa posla i policija ga je uhitili optuživši ga kako predstavlja prijetnju okolini. Naposljetku je istjeran iz kantona Bern i deportiran u Italiju, međutim on je ponovno sjeo u vlak za Lausanne gdje je radio razne tvorničke poslove te 1903. godine. Poslije se nastanio u Ženevi s bratom Arnaldom i tamo je zarađivao tako što je održavao poduke iz talijanskog jezika i pisao je za socijalističke novine *L'Avvenire del Lavoratore* koje su premjestile svoje urede u Lugano. U politici se više aktivirao, pa je tako 18. ožujka 1904. godine održao govor na konferenciji kojom se obilježavala Pariška komuna. Prema određenim Mussolinijevim biografima tamo je susreo Vladimira Iljiča Uljanova koji je također bio na konferenciji. Mogli su se i ranije sresti jer je Mussolini običavao jesti dok je boravio u Bernu u kantini naziva La Mensa Spysi gdje su u to vrijeme jeli Lenjin i Trocki. Nadalje, Mussolini je dospio u travnju 1904. godine u zatvor. Otišao je u policijsku postaju kako bi dobio boravišnu dozvolu, dokument koji mu je bio potreban za upis na Sveučilište u Ženevi, međutim službenici su primijetili da je promijenio datum isteka putovnica. Naime, učinio je to kako bi izbjegao povratak u Italiju i odsluženje vojnog roka. Već tada Mussolini je postao značajna ličnost te su socijalisti dogovorili hitnu raspravu u parlamentu o njegovu slučaju. Naposljetku mu je dopušteno da ostane u Švicarskoj. Zbog toga slučaja, jedne ženevske novine nazvale su ga slavni lokalni Duce. To je bilo prvi put da ga se tako naziva, a izvorno su taj naziv koristili socijalisti kao naziv za svoje vođe.²⁴ Nije se mogao vratit u Ženevu, te se stoga upisao na Fakultet društvenih znanosti Sveučilišta u Lausannei. Od policije je dobio šestomjesečno dopuštenje boravka pod uvjetom da ne sudjeluje u političkim demonstracijama. Mussolini je ponovno živio u bijedi, međutim dosta se angažirao, te je davao poduke iz talijanskog pisao je članke i bio aktivan u politici. Na sveučilištu u Lausannei je slušao predavanja poznatog talijanskog ekonomista i sociologa Vilfreda Pareta. Mussolini se oslanjao na Paretovu teoriju da svijetom vladaju elite, te da je demokracija, zapravo jedna oblik vladanja elite, oligarhija. Podržavao je spremnost elite da se služi silom, što bi bio znak njene odlučnosti. Mussolini je smatrao da su sve druge političke teorije bile lažne, osobito marksistička i demokratska. Mussolini kao ni Lenjin nije vjerovao da će se revolucija sama dogodit, već ljudi moraju sami djelovati. Obojica su bili revolucionarni socijalisti te su pronašli isto rješenje za početak i održavanje revolucije, a to je bila revolucionarna elita. Mase treba potaknuti na revoluciju, a to može izvesti elita koja će se služiti masom da osvoji vlast i uvede komunizam silom u njihovu korist. Za ovu je ideju zaslužan bio Pareto, ali i predstavnik revolucionarnog sindikalizma, Francuz Georges Sorel. On je u svojem djelima *L'Avenir Socialiste des Syndicats* te u *Les*

---

²³ Jasper Ridley, *Mussolini: A Biography*, (Cooper Square Press, 2000.), 37.

²⁴ Farrell, *Mussolini: novi život*, 33.

Reflexions sur la Violence zagovarao elitu radnika koji su nezatrovani ideologijom i koji nisu spremni na kompromise sa buržoazijom ili njenim političarima.²⁵ Koncept nesuradnje s moćnicima proizašao je gađenja prema političkoj korupciji, što je bio osobito slučaj u Italiji i Francuskoj. Prema Sorelu, radnička elita bi u periodu kad bude dovoljno snažna, pozvala na opći štrajk koji ako se održi bi paralizirao ekonomiju i uzrokovao urušavanje kapitalizma.²⁶ Međutim da bi taj štrajk u potpunosti uspio on zahtjeva masovnu podršku, što znači stvaranje ideologije koja masu potiče na djelovanje. Kad je došla 1914. godina mnogi su se revolucionarni sindikalisti zalagali za vojnu intervenciju u Prvom svjetskom ratu. Značajno je i to da su ljevičarski revolucionarni sindikalisti u Italiji 1918. godine pod vodstvom Filippa Corridonija spojili se sa nacionalistima kako bi stvorili skupinu *Sindicato Nazionale*, a i mnogi od njih će kasnije postati fašisti.²⁷

---

²⁵ Isto, 34.

²⁶ Isto, 34.

²⁷ Farrell, *Mussolini: novi život*, 35.

4. Povratak u Italiju i novinarska karijera

Nadalje, Mussolinija je vojni sud koji je smješten u Bologni osudio u odsutnosti za dezertiranje. Naime Mussolini se nije prijavio za vojnu službu te je dobio godinu dana zatvora. Međutim kralj Viktor Emanuel III.²⁸ pomilovao je sve vojne dezertere na dan rođenja sina Umberta. Mussolini je tada bio u nedoumici hoće li se zaputiti u Ameriku ili vratiti u Italiju. Nakon amnestije odlučio se vratiti u Italiju i 1905. godine odslužiti vojni rok.²⁹ Mussolini je dovršio svoju vojnu službu 4. rujna 1906. godine. Bio je uzoran vojnik, što je bilo neobično s obzirom na njegovu političku orijentaciju i dosje u kojem je opisan kao opasni politički agitator.³⁰ Nakon što je odradio vojnu službu, dobio je učiteljski posao u rujnu 1906. godine u gradu Tolmezzu blizu Venecije.³¹ U Tolmezzu se također upustio u ljubavnu aferu sa udanom ženom, Luigijom Paggettom, gazdaricom kuće u kojoj je odsjeo. Njezin je muž saznao za tu aferu što je dovelo do skandala. Zbog afere ga nisu tražili da ostane sljedeće godine u školi, tako da je morao dati ostavku na kraju ljetnog semestra. On je napustio taj grad potkraj kolovoza 1907. godine. Odlučio se upisati na Sveučilište u Bologni kako bi položio ispite i dobio diplomu za učitelja francuskog jezika u srednjoj školi, što je naposljetku ostvario. U ožujku 1908. godine dobio je poziv socijalističkog gradskog vijeća Onegliji da bude učiteljem francuskog jezika u internatu Collegio Civico Ulisse.³² Iako je prihvatio posao, njegovi interesi su bili izvan škole. Počeo je pisati za lokalne socijalističke tjedne novine *La Lima*. Također, nakon kraćeg perioda postavljen je za urednika te je upravljao novinama u diktatorskom stilu. Često je pisao članke nasilnog tona u kojima je napadao Crkvu, te je uz to pisao i o potrebi za revolucionarnom elitom. Međutim na kraju akademske godine bio je ponovno otpušten. Ponovno je bio razlog taj što je upao u dugove te je imao ljubavnu aferu s lokalnom ženom Giovaninom Amoretti zbog čega je napustio Onegliju.

Vratio se u rodnu Doviju u srpnju 1908. godine kad je bilo vrijeme žetve. U tome su periodu izbijale ozbiljne pobune radnika na farmama, a naziv tih pobunjenika je bio

---

²⁸ Viktor Emanuel III. (1869. – 1947.) – talijanski kralj, vladao u periodu od 1900. do 1946. godine. Tijekom vladavine bio je proglašen carem Etiopije 1936. i kraljem Albanije 1939. godine. Iako nije podržavao fašizam, omogućio je dolazak Mussolinija na vlast koji ga je nakon toga politički marginalizirao, Izvor: „*Viktor Emanuel III.*“, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., Pristup ostvaren: 6. 8. 2023., <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64618>

²⁹ Enrico, Cravetto, *Povijest 16: Prvi svjetski rat i poslijeratna Europa (1914. – 1936.)*, (Zagreb: Europapress holding. 2008.), 348.

³⁰ Farrel, *Mussolini: novi život*, 35.

³¹ Ridley, *Mussolini: A Biography*, 51.

³² Farell, *Mussolini: novi život*, 37.

braccianti.³³ Oni su prema političkom opredijeljenju bili socijalisti te su vodili sukobe protiv napoličara, takozvanih *mazzadra*, koji su obično bili republikanci ili proklerikalci. Njihovi su sukobi vođeni oko plaće te uvjeta rada, a sve je bilo izazvano uvođenjem parnih mlatilica između 1904. i 1905. godine. U ovome je sukobu Mussolini zauzeo stranu *bracciantija* te je čak prijetio nasiljem upravitelju parnih mlatilica i osuđen je na tri mjeseca zatvora, međutim platio je jamčevinu te je ranije pušten. Nadalje, u studenome 1908. godine njegov otac Alessandro, odlučio se preseliti iz Dovije u veći grad Forli kako bi preuzeo gostionicu Trattoria del Bersagliere. Nakon kraćeg perioda i Benito mu se pridružio u Forliju, gdje je živio u namještenoj sobi tri mjeseca. Tad je Mussolini često pomagao ocu kao konobar. Tijekom tog posla često je viđao Rachele Guidi, djevojku koju je podučavao u Doviji kad je mijenjao majku na nastavi. Mussoliniju se iznimno svidjela te je odlučio da će je oženiti, što se naposljetku i dogodilo. Jedan od razloga bio je taj što je vjerojatno bila djeвица, no iznad svega bila je iz njegovog voljenog sela. Mussolini se vratio 1908. godine na sveučilište u Bologni kako bi položio ispite za diplomu koja će mu omogućiti da podučava i njemački jezik. Međutim nije uspio položiti pismene ispite.

Tijekom tog perioda nastao je i njegov esej pod nazivom *La filosofia della forza*. Unutar njega je izložio u kojem smjeru se kreće njegova politička misao unatoč tome što je bio revolucionarni socijalist. Mussolini više neće podučavati, a 1909. godine dobio je ponudu socijalista iz Trenta. Naime pozvan je u taj grad koji se tad nalazi pod habsburškom vlašću kako bi vodio radničku komoru i tjednik *L'Avvenire del Lavoratore*.³⁴ On je prihvatio poziv, a bili su ga preporučili njegovi socijalistički mentori iz Švicarske od kojih se isticala Angelika Balabanoff. Mussolini je stigao u Trento 6. veljače 1909. godine. Lokalne novine su najavile njegovo postavljanje za urednike te su ga opisale kao dokazanog borca koji je posebno stručan na području antiklerikalizma. Iako nije volio nacionalizam socijalista iz pokrajine Trentino odlučio je pisati za novine *Il Popolo* čiji je vlasnik bio Cesare Battisti, odvjetnik sa iredentističkim simpatijama.³⁵ Pokrajina Trentino bila je specifična po nacionalnom sastavu i većina talijanskog pučanstva je smatralo da je žrtvom nacionalne opresije uzrokovane austrijskim imperijalizmom te se nadalo kako će doći do ujedinjenja sa ostatkom Italije.³⁶ Mussolini je u tome periodu počeo ozbiljnije razmišljati ne samo o socijalizmu, već i o internacionalizmu, nacionalizmu i prirodi nacije, a sve to pod utjecajem čestih rasprava o

---

³³ Tal. bracciante – nadničar, poljoprivredni radnik

³⁴ Cravetto, *Prvi svjetski rat*– 348.

³⁵ Christopher, Hibbert, *Il Duce: The life of Benito Mussolini*, (Boston: Little Brown and company, 1963.) 13.

³⁶ Ridley, *Mussolini: A Biography* 54.

ujedinjenju Trentina sa Italijom. U tome je periodu pokrajina Trentino sa Altom Adigeom sačinjavala provinciju Južni Tirol. Glavno političko pitanje na tome području bilo je trebali se Južni Tirol priključiti Austro-Ugarskoj ili biti dijelom Italije. Pučanstvo Trentina bilo je sastavljeno od oko 70% Talijana koji su i dalje govorili talijanski, a ne njemački, dok je u pokrajini Alto Adigeu bilo prisutno oko 50% Talijana. Ubrzo nakon što je otišao iz Trentina, Mussolini je napisao esej *Il Trentino Veduto da un Socialista*, koji je bio objavljen u svibnju 1910. godine u novinama *La Vocea*, a te su novine bile vlasništvo Giuseppe Prezzolinija, nacionalista koji je bio pod utjecajem Nietzschea.³⁷ Ovaj je esej značajan jer u njemu Mussolini donekle iskazao prihvaćanje ujedinjenja sa Italijom te istaknuo kako radnici koji govore talijanski u Trentinu odbijaju ga se odreći. Nasuprot njih je buržoazija koja govori njemački, a Mussolini smatra kako treba prevladati jezik radnika. Međutim njegovo djelomično protivljenje ujedinjenju sa Italijom proizlazilo je iz uvjerenja da je Austrija presnažna. Nadalje, vlasnik novina Cesare Battisti odredio je da Mussolini bude urednik dnevnika *Il Popolo* te su to bile prve dnevne novine koje je uređivao. Također pisao je za novine *L'Avvenire del Lavoratore* u kojim je žestoko napadao militarizam, nacionalizam te Crkvu koja je imala utjecaj u gradu Trentu djelomično zahvaljujući katoličkim novinama *Il Trentino* čiji je glavi autor bio Alcide de Gasperi.³⁸

Mussolini je ubrzo postao vrlo popularan novinar. Imao je specifičan stil pisanja koji se razlikovao od tradicionalnog stila za kojeg je bilo karakteristično koristiti eleganciju i uzvišen jezik. Tako je Mussolini često koristio uvrede, sarkazam i podrugljivost u svojim tekstovima. Zbog uvredljivih članaka Mussolini je često bio zatvaran i globljen tijekom sedam mjeseci koje je proveo u Trentu. Ured mu je pretraživala policija, a objavljivanje novina, osobito tjednika *L'Avvenire del Lavoratore* često je bilo zaustavljano. U rujnu su 1909. godine austrougarske vlasti zapovjedile da se Mussolinija uhiti kao opasnog političkog agitatora, što je potaknulo trentske socijaliste da pozovu na opći štrajk. Ovome pozivu na štrajk odazvali su se socijalistički novinari te je slučaj došao na naslovnice talijanskih i austrijskih novina, a o njemu se raspravljalo u talijanskom parlamentu. Nakon ovog izgnanstva, Mussolini se vratio u grad Forli 5. listopada 1909. godine. Opet je bio bez posla te je razmišljao o odlasku u Ameriku. Međutim ostao je u Forliju te je nastavio udvarati se djevojci iz njegova rodnog mjesta Rachele Guidi. Njegov otac i Rachelina majka su se protivile toj ženidbi, ali ona je ipak izvršena. Taj se brak mogao samo nazvati odlukom o zajedničkom životu jer je izvršen bez civilnih i vjerskih

---

³⁷ Farell – *Mussolini: novi život*, 41.

³⁸ Hibbert, *Il Duce*, 13.

obaveza.³⁹ Godine 1910. rodila im se prva kći Edda te su se oni uselili u mali dvosobni stan u Forliju koji su unajmljivali za 15 lira mjesečno. Tada je Mussolini počeo raditi kao urednik i utemeljitelj novih socijalističkih novina u Forliju koje su nosile naziv *La Lotta di classe*. Također bio je postavljen na funkciju glavnog tajnika Federacije socijalista iz Forlija. Njegova je plaća iznosila 120 lira mjesečno, što je bilo mnogo više nego je zarađivao kao nastavnik. Glavni cilj njegovih uvodnika bilo je potaknuti socijaliste da nasilno djeluju. Sudjelovao je i 1910. godine u Milanu na stranačkoj konferenciji gdje se neuspješno pokušalo odvojiti revolucionarno krilo stranke. Nova prilika se ukazala kada je 1911. godine Leonida Bissolati, osoba koja je visokopozicionirana u stranačkom vodstvu, a uz to je i utemeljitelj glasnika *Avanti!*, sudjelovao u raspravama sa Viktorom Emanuelom III. oko stvaranja nove vlade. Za Mussolinija koji je bio revolucionarni socijalist, takav potez je bio svetogrđe te je zatražio da se Bissolati izbacili iz stranke. Mussolinija su podržali jedino socijalisti iz Forlija koji su zajedno sa njim napustili socijalističku stranku Italije.⁴⁰

Nadalje, 29. rujna 1911. godine Italija je objavila rat Osmanskom Carstvu zbog Libije. Navodilo se kako je cilj ove ratne kampanje zaštititi talijanske građane koji se nalaze u Tripoliju i okolici. Međutim stvarni cilj liberalnog talijanskog premijera Giovannija Giolittija bilo je Libiju učiniti talijanskom kolonijom. Italija koja je bila mlada nacija odlučila se pridružiti toj borbi za afrički teritoriji pa makar i u toj kasnoj fazi. Libija je tada bila jedno od nekolicine mjesta koje se moglo ugrabiti.⁴¹ Mussolini se snažno protivio libijskom ratu te ga je razbjesnilo to što umjereno vodstvo Socijalističke stranke nije pokrenulo opći štrajk kao protest protiv rata. Međutim, kao protest protiv rata radnički sindikat *Confederazione generale del Lavoro* i određene regionalne socijalističke stranke pozvale su na opći štrajk.⁴² Iako se očekivao veći odaziv, opći štrajk dogodio se samo na nekoliko mjesta. Izgledalo je kao da nacionalizam snažnije djeluje na talijanski proletarijat od socijalizma, što će Mussolini kasnije uočiti i vješto iskoristiti. Štrajk je postigao određeni uspjeh u pokrajini Romagna te u gradu Forliju. Taj štrajk predvođen socijalistom Mussolinijem te republikancem Pietrom Nennijem, više je djelovao kao pobuna jer je počinjeno mnogo materijalne štete. Dana 14. listopada Mussolini i Nenni bili su uhićeni i zatvoreni pod optužnicom da su pružali otpor snagama reda i mira, nanijeli štetu

---

³⁹ Farrell, *Mussolini: novi život*, 46.

⁴⁰ Farrell, *Mussolini: novi život*, 48.

⁴¹ Talijansko-osmanski rat – Ovaj vojni sukob predstavljao je uvod u Balkanske ratove, zato što su balkanske države uvidjele kako Italija relativno lako pobjeđuje osmansku vojnu silu. Uz to, ovaj je rat značajan i po tome što je u njemu prvi put upotrijebljen zrakoplov u vojne svrhe, kako za izviđanje, tako i za bombardiranje neprijateljskih položaja, Izvor: „*Italo-Turkish war*“, Encyclopedia Britannica, Pristup ostvaren: 6.8.2023., <https://www.britannica.com/event/Italo-Turkish-War>

⁴² Hibbert, *Il Duce*, 17.

željeznici i kršili slobodu trgovaca. Obojica su proglašeni krivima i osuđeni na godinu dana zatvora, međutim na prizivu su kazne smanjene, pa je Mussolini dobio pet, a Nenni sedam mjeseci.⁴³ Mussolini je pušten iz zatvora 12. ožujka 1912. godine, a ubrzo je sa socijalističkim kolegama iz Forlija sastavio plan za ponovno pridruživanje stranci, što su izveli u lipnju te 1912. godine. Mussolinijevo uspješno organiziranje štrajka, privremeno odvajanje socijalista iz Forlija te služenje zatvorske kazne učinile su ga poznatim stranačkom vodstvu, a možda i većini stranke. U socijalističkoj stranci nasuprot Mussolinija bio je Leonida Bissolati i reformisti, a Mussolini se još jednom posvetio njihovom uništenju. Tako je Mussolini odlučio na kongresu u Reggio Emilija izglasati prijedlog za istjerivanje Bissolatija i reformista kako bi postavio revolucionare na zapovjedni vrh Socijalističke stranke.⁴⁴ Tom je prigodom održao prvi važniji politički govor. Kad je došao za govornicu u Reggio Emilija nije bio previše poznat delegatima jer on u tome trenutku nije bio vođa čak ni revolucionarnog krila stranke. Međutim imao je četvero snažnih pristaša, a to su bili Serrati, Angelica Balabanoff, Constanin Lazzari i Francesco Ciccoti. Mussolini je u tome govoru izravno napao Bissolatija i usmjerio se na njegov posjet kralju nakon neuspjelog pokušaja atentata. Iako je ovaj njegov govor bio dojmljiv, najviše je do izražaja došlo Mussolinijevo makijavelističko umijeće spletkarenja. On i njegovi saveznici su prije kongresa Socijalističke stranke dogovarali tko će za koga glasati i što traže zauzvrat. Naposljetku je Mussolinijev prijedlog usvojen te su iz stranke isključeni Leonida Bissolati, Ivanoe Bonomi, Anigiola Cabrini i Guido Podrecca. Izabrano je novo rukovodstvo unutar čijih trinaest članova se nalaze Mussolini i Angelica Balabanoff. Ovu odluku da se izbace reformisti koji su osnovali vlastitu reformističku socijalističku stranku pozdravio je i Lenjin koji se tada nalazio u Beču i djelovao u novinama *Pravda*.⁴⁵

---

⁴³ Farrell, *Mussolini: novi život*, 48.

⁴⁴ Farrell, *Mussolini: novi život*, 49 .

⁴⁵ Isto, 51.

5. Djelovanja u socijalističkom glasniku *Avanti!*

Uspjeh koji je Mussolini ostvario govorom u Reggio Emiliji, dao je i dodatne rezultate. Tako je kao posljedica toga govora vodeći reformist i urednik nacionalnih dnevnih novina *Avanti*, Claudio Treves bio smijenjen. On je uz ostale ljevičarske reformiste odlučio boriti se da ponovno preuzmu vrh stranke od revolucionara. Zanimljivo je da će mnoštvo visokopozicioniranih osoba u stranci koje su podupirale Mussolinija u Reggio Emiliji, svoju podršku ubrzo pretvoriti u gorljivu mržnju.⁴⁶ Nadalje, revolucionarno krilo stranke 1912. godine odredilo je Mussolinija urednikom lista *Avanti* u kojem je otvorio vrata svim socijalistima, sindikalnim revolucionarima i anarhistima.⁴⁷ On je napustio Forli i otišao u Milano, gdje je preuzeo uredništvo *Avantija*. Većina osoblja u tome glasniku bila je reformistički orijentirana, a Mussolini je uvjetovao da će preuzeti uredništvo samo ako se Angelica Balabanoff odredi zamjenicom urednika. Novinama je odmah dao svoj pečat autoriteta. Uz to je rasla i naklada *Avantija* koji je po dolasku Mussolinija prodavana u 28.000 primjeraka, dok je dvije godine kasnije dosegnuo brojku od 60.000. primjeraka. Promijenio je formu članaka koji su prije njega bili dosta opširni. On ih je učinio kraćima, a naslovi su bili beskompromisni i duhoviti te sadržaj izravniji. Također je uređivao svoje novine *La Lotta di Classe*, u kojima se fokusirao na borbu protiv nacionalizma i rata između Italije i Turske.⁴⁸ Njegova žena Rachele je ostala u Forliju sa svojom majkom i kćerkom Eddom, međutim jednog dana se pojavila u Milanu gdje su bili uredi *Avantija*. Odbila je vratiti se u Forli te je našla stan u koji su uselili Mussolinijevi. Nadalje, u siječnju 1913. godine diljem Italije izbili su ozbiljni nemiri. Policijske snage su primjenjivale nasilje nad demonstrantima od kojih je sedmero bilo ubijeno kod mjesta Roccagorge blizu Rima. Mussolinijev neprijateljima u Socijalističkoj stranci glavna nada je bila da će mladi urednik biti otpušten s toga položaja u *Avantiju*. Već se u ožujku 1913. godine raspravljalo o njegovom smjenjivanju. Međutim Mussolini je imao podršku važnih ljudi u stranci, osobito stranačkog tajnika Lazzarija i Angelice Balabanoff. U Milanu je uz Rachelu, Mussolini imao barem tri druge partnerice. Jedna od njih, Leda Rafanelli bila je anarhistica, književnica te obraćenica na islam. Uz nju Mussolini se viđao i s Idom Irenom Dalsler, maserkom iz austrijskog Trenta i Margheritom Sarfatti, bogatom židovskom likovnom kritičarkom koja je pisala za *Avanti*, a koja je bila udana za socijalističkog odvjetnika Cesarea Sarfattija. Iako je Mussolini prezirao demokraciju i

---

⁴⁶ Farrell, *Mussolini: novi život*, 53.

⁴⁷ Cravetto, *Prvi svjetski rat*, 348.

⁴⁸ Ridley, *Mussolini: A Biography*, 82.

parlament, ipak se bio kandidirao na općim izborima za mjesto zastupnika u Forliju. U njegovoj kampanji isticalo se to da je napadao militarizam i imperijalizam.⁴⁹ Na tim su izborima socijalisti postigli najbolji rezultat, dobivši više od milijun glasova te su osvojili 53 od 508 mjesta. Međutim, Mussolini nije bio izabran, a za to je optužio buržoaski duh biračkog tijela. On je smatrao kako je za razvoj socijalizma potreban trijumf revolucije. U tome kontekstu Mussolini je održao govor na konferenciji održanoj u Firenci 1914. godine. Tamo je govorio o stvaranju revolucionarne manjine, elite koja će voditi revoluciju. Značajno je da se u lipnju 1914. godine dogodio Crveni tjedan. Tada su se pojavile nada kako će izbiti revolucija. Tijekom Crvenog tjedna, veće nasilje dogodilo se u Anconi. Vojska je tamo poslana kako bi razdvojila demonstrante koji su štrajkali, međutim štrajkaši su napali vojne postrojbe koje su otvorile vatru. Bile je troje ubijenih, a ranjeno barem desetak ljudi.⁵⁰ Jedino je u pokrajini Romagni ovaj opći štrajk imao učinka. Naime, štrajkaši su uspjeli u cijeloj regiji zauzeti gradske vijećnice te su na njima izvjesili crvene zastave, a Romagnu su proglasili republikom. Zbog toga je vlada bila prisiljena poslati 10. 000 vojnika kako bi slomili pobunu. Naposljetku je u Crvenom tjednu poginulo oko sedamnaest ljudi, a više tisuća je bilo ranjeno, a pobuna je ugušena.⁵¹ Nadalje, Dana 28. lipnja 1914. godine je Gavrilo Princip ubio prestolonasljednika Franju Ferdinanda i njegovu suprugu Sofiju u Sarajevu. Treba istaknuti kako je Italija potpisala Trojni Savez s Njemačkom i Austrijom još 1882. godine, a sve zbog Francuskog koloniziranja Tunisa kojeg je Italija smatrala svojom kolonijom. Austrijska vlada je optužila srpsku vladu da je izravno umiješana u planiranje atentata te je poslala ultimatum čije su odrednice utjecale na srpski suverenitet. Srpska vlada je planirala pristati na ultimatum, ali je dobila podršku ruskog cara Nikole II. da odbije određene stavke ultimatumu. Zbog toga je 28. srpnja Austrija objavila rat Srbiji, a ubrzo je i Njemačka objavila rat Rusiji koja je već provodila mobilizaciju za potporu Srbiji. Njemačka je koristila ratni plan utvrđen od načelnika generalnog štaba Alfreda Von Schlieffena prema kojem u slučaju rata sa Rusijom, Njemačka treba preventivno napasti ruskog saveznika Francusku. Kako bi izvela invaziju, Njemačka je trebala proći kroz neutralnu Belgiju koja to odbija dopustiti te i njima proglašavaju rat. Naposljetku se u taj sukob uključuje i Velika Britanija koja se obvezala. Dok su se velesile uključivale u rat, Italije je zadržala neutralnost. Iako je bila dijelom Trojnog saveza nije joj bilo u interesu sudjelovati u ratu zato što su određeni dijelovi Italije još bili pod austrijskom vlašću. Također od ujedinjenja talijanske nacije, ona je

---

⁴⁹ Farrell, *Mussolini: novi život*, 58.

⁵⁰ Isto, 58.

⁵¹ Isto, 58.

postajala austrijski suparnik za teritorijalno širenje, osobito na Balkanu.⁵² Uz talijansku vladu i Socijalistička stranka se zalagala za neutralnost Italije u Prvom svjetskom ratu. Ovo se uvjerenje općenito temeljilo na socijalističkom viđenju da je svaki rat među nacijama buržoaski rat u kojem se proljeva krv proletarijata. Pojednim socijalistima iznimku je predstavljao rat koji je vođen za oslobađanje od kolonijalnog i imperijalnog ugnjetavača. U početku je Mussolini bio pristao uz apsolutnu talijansku neutralnost, međutim u listopadu 1914. godine prešao je s potpore apsolutnoj neutralnosti na ono što je nazivao „aktivna neutralnost“, a to je iskazao u članku. Ovo je izazvalo šok kod njegovih socijalističkih kolega, te Mussolinijevu neposrednu ostavku u *Avantiju* i nakon mjesec dana izbacivanje iz socijalističke stranke. Potom je 15. studenog 1914. godine Mussolini osnovao list *Il Popolo d'Italia* te je u njemu pokrenuo žustru intervencionističku kampanju.⁵³ Ono što je dovelo do Mussolinijevog prebacivanja na aktivnu neutralnost bio je raspad druge Socijalističke internacionale. Naime, njemačka Socijalistička stranka koja je bila vodeća u Europi je podržala invaziju Njemačke na neutralnu Belgiju. Nakon njih su i socijalističke stranke drugih velesila poput Velike Britanije i Francuske podržale odluku svojih vlada da se uključe u sukob. Prvi svjetski rat je sve više eskalirao, a Mussolini je postao zaokupljen posve suprotnim idejama. Prema klasičnom revolucionarno – socijalističkom modelu, proletarijat će u međusobno zaraćenim zemljama reagirati protiv rata tako što će objaviti opći štrajk i odbit će se boriti. To bi izazvalo urušavanje vlade i započelo revoluciju. Dakle prema tome konceptu štrajk će spriječiti početak rata, međutim odluka njemačkih socijalista i drugih socijalistički stranaka u Europi da podrže odluke svojih vlada poništilo je nade za taj teoretski model internacionalne revolucije.⁵⁴ Izbile su i prve proradne demonstracije u Milanu, a bile su organizirane od strane futurista Filippa Tomassa Marinettija⁵⁵ i Umberta Boccionija. Marinettijev futuristički manifest nastao je u Parizu, 1909. godine, a u njemu je Marinetti podržavao nasilje, instinkt, dinamizam, strojeve, opasnost i rat. Taj je umjetnički pravac, također bio i politički, a ideje koje su oni zastupali je podržavao i Mussolini. On je sve više postajao uvjeren da rat i krvoproliće nosi u sebi revolucionarni potencijal te se priklanjao

---

⁵² Isto, 60.

⁵³ Cravetto, *Prvi svjetski rat*, 348.

⁵⁴ Farrell, *Mussolini: novi život*, 62.

⁵⁵ Filippo Tommaso Marinetti (1876. – 1944.) – talijanski književnik, ideološki začetnik futurizma. Iako je veći dio života bio u Francuskoj, pisao je na francuskom, ali i talijanskom te se većina njegovih djela povezuje ponajviše uz Italiju. Njegov je opus poznat po brojnim manifestima koji se smatraju njegovim najboljim književnim djelima. Propagirao je ukidanje razlike između umjetnosti i života, a uz to je slavio vitalizam i akciju, što je dovelo do uzdizanja imperijalizma i rata. To je izrazio u djelu *Rat jedina higijena svijeta*, a naposljetku je pristupio fašizmu, Izvor: „*Filippo Tommaso Marinetti*“, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., Pristup ostvaren: 5.9.2023.,

<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=38952>

modelu prema kojem će revolucija bit posljedica odlaska u rat. Također bio je sve uvjereniji da je narod vjeran ideji nacije više nego klase. Rat koji je vodila Italija s Turskom za Libiju 1911-1912. godine bio je po karakteristikama imperijalistički rat. Međutim Prvi svjetski rat je bio drugačiji jer prijetnja koju je takav rat predstavljao nacijama, a osobito Italiji, potaknulo je Mussolinija da dodatno promisli o nacionalizmu. Mussolini je 19. listopada otišao u Bolognu kako bi se suočio s kolegama iz vrha stranke. Međutim imao je podršku samo jednog od važnijih članove pa je stoga dao ostavku na mjestu urednika. Uz Mussolinija i mnogi drugi na talijanskoj ljevici napustili su princip neutralnosti. Otvorene pristaše stupanju u rat bili su iredentističke manjine poput socijalista Cesarea Batistija s kojim se slagao i reformist Leonida Bissolati, prema čijem se stavu intervencija trebala voditi kao posljednji Mazzinijev rat za oslobođenje Talijana u susjednim državama. Također za rat su bili i revolucionarni sindikalisti poput De Ambrisa i Corridonija, ali i futuristi poput Marinettija koji su rat nazivali jedinom higijenom svijeta. Međutim, Mussolinijevi protivnici, a poglavito oni iz Socijalističke stranke isticali su kako je Mussolini promijenio mišljenju o ratu samo zato što je prihvatio mito da to učini. Mussolini koji nije imao početni kapital dobivao je sredstva i za financiranje svojih novina od Filippa Naldija, urednika novina iz Bologne *Il Resto del Carlino*. Udjela u financiranju Mussolinijevih novina *Il Popolo d'Italia* imali su industrijski izvori poput Fiata i proizvođač oružja Ansaldo, a dosta vremena nakon pokretanja novina i francuska vlada te također i francuske Socijalističke novine.⁵⁶ Poslije kad se Italija suočavala sa porazom nakon bune u Caporetto, Mussolini je uzeo novac i od britanske vlade, čija je donacija bila pokušaj da se Italija zadrži u ratu tako što će Mussolini kroz propagandu podržavati sukob. Treba istaknuti kako je i potpukovnik britanske vojno obavještajne službe Samuel Hoare naposljetku kupio Mussolinijeve novine za veliki iznos te je tako engleska vlada financijski potpomogla ostvarivanje fašističke revolucije.⁵⁷ Mnoge su zaraćene vlade bile umiješane u kupovanje novina diljem Amerike i Europe kako bi podržale svoje ciljeve, pa tako ne treba čuditi da je francuska socijalistička stranka financirala Mussolinija kojeg su talijanski socijalisti smatrali izdajnikom jer ipak su i Francuzi podržavali rat. Iako je Mussolini primao ta značajna sredstva, novac je brzo potrošen te su do travnja 1915. godine novine bile u financijskim problemima. Tada je Mussolini počeo uzimati veću financijsku pomoć od Francuza. Iako točne brojke nisu dostupne, nagađa se da je francuska Socijalistička stranka u ožujku 1915. godine uručila Mussoliniju oko 100. 000 lira, a iznos subvencija francuske vlade koje su pristizale u svibnju 1915. godine nije poznat. Bez njihove potpore vjerojatno ne bi se održale novine *Il Popolo*

---

⁵⁶ Farrell, *Mussolini: novi život*, 66.

⁵⁷ Isto, 67.

d'Italia, a ni fašistička stranka. Važno je istaknuti kako Mussolini nije izmijenio svoje viđenje rata bez obzira na novac. On je svoje stajalište smatrao socijalističkim jer to je bilo općenito stajalište socijalista, osim u Italiji. Farrell tvrdi da je Mussolini drastično promijenio smjer jer je dodao Marxu dozu Nietzschea kako bi izbjegao marksistički determinizam. Mussolini je smatrao da ljudi mogu stvarati povijest te da trebaju djelovati, a proletarijat da smije rat buržoazije učiniti i svojim ratom. Njegove novine *Il Popolo d'Italia* su izašle u većim talijanskim gradovima 15. studenog 1914. te se prodalo 30.000 primjeraka. Novine su vizualno bile privlačne, a ispod naziva novina bio je naslov Socijalistički dnevnik, a sa strane Napoleonov slogan: „Revolucija je ideja koja je našla bajunete“, te također izreka francuskog revolucionara Louisa – Augusta Blanquija: „Onaj tko ima željeza, ima i kruha.“ Naslov na prvoj stranici bio je Audacio, što znači odvažnost, a Mussolini je u tome članku poticao na talijansku intervenciju na strani Antante.⁵⁸ Izrazito tabloidan stil ovih novina je privukao mnoge promatrače, pa je tako i autorica putopisa Freya Stark kasnije napisala da je se osobito dojmio Mussolinijev način pisanja. Međutim talijanska vlada kojom je predsjedao Giovanni Giolitti i dalje je podržavala neutralnost, iako će ubrzo njega zamijeniti konzervativac Antonio Salandra koji će također biti sklon neutralnosti. Tada je stav većine članova parlamenta bio da Italija može okoristi neutralnošću kako bi dobila teritorijalne ustupke od Austrije. Mussolini je tvrdio da je u takvoj političkoj klimi osnovao u prosincu 1914. godine prvi *Fascio di azione rivoluzionaria*. Ovo je bila skupina koja je podržavala intervencionizam, a trebala je vršiti pritisak na vladu. Međutim prvi je fascio čije je naziv bio *Fascio rivoluzionaria di azione internazionalista* bio osnovan u listopadu 1914. godine. Među osnivačima su bili i revolucionarni sindikalisti vođeni Corridonijem i Massimo Roccom. Mussolini je podržao tu skupinu nakon što je otišao iz Socijalističke stranke, te je pomogao u stvaranju manifesta unutar kojeg su pozivali na talijansku ekspanziju do njenih prirodnih granica.⁵⁹ Godine 1915. bilo je 105 fascija koja su imala 9000 članova. Treba istaknuti kako je Mussolinijevo stajalište postajalo sve više nacionalističko i to u korist malih nacija koje se bore protiv ekspanzionizma austrijskog i njemačkog carstva. Naposljetku je Italija objavila rat 1915. godine svojem savezniku Austriji, međutim nije i Njemačkoj sa kojom će zaratit tek 28. kolovoza 1916. godine. Mussolini je i dalje poticao na rat s Njemačkom koju je smatrao stvarnim neprijateljem, opisujući ih kao naciju pljačkaša i ubojica. Nadalje, kralj Viktor Emanuele III. je u tajnom dogovoru sa premijerom Salandrom uveo Italiju u rat, ali se nije prije toga savjetovao s parlamentom. Naposljetku je Italija potpisala tajni Londonski ugovor sa članicama Antante, a

---

⁵⁸ Farrell, *Mussolini: novi život*, 70.

⁵⁹ Isto, 72.

unutar njega je obećano da će u slučaju pobjede Italija dobiti Trentino, Trst, Istru Jubaland u Istočnoj Africi te još teritorija u Sredozemlju. Postojanje ovog ugovora će otkriti sovjetski komunisti 1917. godine. Kad je naposljetku pobijedila Antanta, nisu ispoštovali odredbe Londonskog ugovora što će dovesti do osjećaja bijesa i gorčine u poslijeratnoj Italiji koji će omogućiti uspjeh fašizma.⁶⁰

---

⁶⁰ Farrell, *Mussolini: novi život*, 73.

6. Mussolini na bojištu u Alpama

U periodu kad je Italija stupila u rat protiv Austro – Ugarske Monarhije, Mussolini je taj sukob nazivao revolucionarnim ratom. Kad je rat bio objavljen mnogi politički protivnici prozivali su Mussolinija jer se nije dobrovoljno javio u vojsku, a bio je ratni huškač. Pisali su kako je on postao vojnik pod prisilom novačenja. Međutim, Mussolini se bio dobrovoljno javio, ali je odbijen djelomično zbog političkih razloga te zato što je poziv za njegovo godište tek predstojao. Mobiliziran je bio i pjesnik Gabriel D' Annunzio⁶¹ koji će kasnije postati ratni heroj. Mussolinijevo godište bilo je pozvao 31. rujna 1915. godine na bojište, pa se tako Mussolini pridružio bersaglierima s kojima je služio vojni rok. Njihov se položaj nalazio na 1 800 metara visokom Monte Neru.⁶² Mussolini je također htio proći i obuku za časnika, međutim bio mu je odbijen zahtjev nakon što ga je razmotrio premijer Salandra. Ovo je bio dokaz Mussolinijeve političke važnosti. Htjeli su mu ponuditi šansu da ostane iza bojišnice u stožeru vojne jedinice gdje bio o njoj mogao pisati dnevnik. Mussolinijeva smrti bi izazvala ozbiljan propagandi udarac, a i izvan bojišnice ne bi mogao poticati pobunu među vojnicima.⁶³ Međutim Mussolini je odbio ponudu i ostatak 1915. godine proveo je na fronti koja se nalazila u planinama blizu tada austrijskog Trsta. Bio je smješten 1500 metara iznad rijeke Isonzo sa 33. bataljunom 11. bersaglierske regimente. Cilj talijanske vojske bio je brzim udarom zauzeti iredentistički teritoriji koji je Italija dugo htjela zauzeti, poput Trsta i Trentina. Međutim, talijanska vojska bila je loše opremljena te loše vođena. Zapovjednik talijanske vojske bio je general Luigi Cadorna, a on je preuzeo svu odgovornost u vođenju ratnih operacija. Cadorna je obećao političarima da će prodrijeti do Ljubljane te da će ciljati na Beč. Međutim talijanska ofenziva uspjela je ostvariti male teritorijalne dobitke na rijeci Soči. Važan doprinos talijanske kampanje 1915. godine bilo je vezivanje značajnih austro – ugarskih snaga koje nisu mogle biti upotrijebljene na ostalim bojištima. Mnogi članovi austrougarske vojske bili su Hrvati i

---

⁶¹ Gabriele D' Annunzio (1863. - 1938.), talijanski pisac, njegove ranija djela karakterizira zanosna erotika i sugestivnost, što se odražava u zbirkama *S proljeća* iz 1879. godine te u romanu *Užitak* iz 1889. Značajno je da iz filozofije Friedricha Nietzschea ističe mit o nadčovjeku i uzvišava ga u estetski ideal. U periodu veze s poznatom glumicom Eleonorom Duse, stremio je preustroju talijanskog kazališta gdje pod njegovim utjecajem prevladavaju senzualne i herojske teme. Bio je emigrirao u Francusku zbog novčanih dugova, a tamo se upoznao s brojnim velikanima suvremene kulture. Poznata su mu djela iz tog perioda, drama *Muke sv. Sebastijana*, što je uglazbio Claude Debussy, te *Kancona o prekomorskim pothvatima*, u kojoj je podržavao talijansko zauzimanje Libije. Kad se vratio u Italiju, veličao je nacionalistički intervencionizam što je bilo najava fašizma, te je za vrijeme rata vodio spektakularne ratne akcije. U Hrvatskoj je bio simbolom talijanskog imperijalizma i pretenzija istočnu obalu Jadrana, Izvor: „*Gabriele D' Annunzio*“, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., Pristup ostvaren: 5.9.2023., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13884>

⁶² Farrell, *Mussolini: novi život*, 75.

⁶³ Isto, 75.

Slovinci koji su efektivno branili teritorij od talijanskih presizanja. Glavni zapovjednik austrougarskih snaga na Soči bio je general Svetozar Borojević.⁶⁴ Kod obiju vojski harale su bolesti poput kolere i tifusa. Do perioda dolaska Mussolinija na front, Talijani su imali oko 130.000 žrtava, a planinski rat je bio smrtonosan jednako kao na ravnicama u Francuskoj i Belgiji. Mussolini je bio odsutan s bojišta zbog tifusa kojim se zarazio 15. studenoga 1915. godine, a vratio se na frontu u ožujku 1916. godine kad je bio unaprijeđen u čin razvodnika. Njegova je regimenta tog mjeseca dobila premještaj iz planina nad Sočom da krene prema zapadu na drugi kraj fronte u planine Carso. Mussolini je 1916. godine bio redovito pod paljbom, a bio se dobrovoljno javio da povede svoj vod u izviđačku patrolu pod stalnom paljbom minobacača i strojica.⁶⁵ Dana 4. kolovoza 1916. godine vojne jedinice koje su se nalazile na bojištu kod Soče, krenule su u novu ofenzivu s ciljem zauzimanja Gorice. Nakon žestokih borbi Gorica je bila zauzeta 9. kolovoza, a ovo je slavljeno kao velika pobjeda u Italiji.⁶⁶ Međutim talijanski je žrtava 1916. godine bila velika, pa je tako bilo ukupno 403.000 žrtava. Tijekom tog ratnog perioda Mussolini je vodio dnevnik u koji je zapisao kako muškarci vode rat i onih ih povezuje. Kasnije će iz toga proizaći ideja trincerocrazije, odnosno aristokracije rovova. To će biti elita koja će se nalaziti na čelu njegove revolucije.⁶⁷ Mussolinijevi su ratni dani bili odbrojani 1917. godine. Tad je Mussolini tijekom hladnog dana, kad nije bilo vojnih akcija, zajedno sa nekoliko vojnika testirao minobacač na sočanskom bojištu.⁶⁸ Međutim prilikom uvježbavanja je eksplodirao minobacač te ubio petoricu, a nekoliko ljudi ranio. Tada je i Mussolini bio ranjen i prebačen u poljsku bolnicu. Nije ju napustio sve do ljeta kad mu je dodijeljeno jednogodišnje bolovanje, a zbog posljedica ranjavanja više neće sudjelovati u ratnim akcijama. Tijekom Mussolinijeve vojne službe, financijska situacija njegovih novina *Il Popolo d'Italia* se pogoršala. Tako je bio prisiljen smanjiti broj izdanja 1916. godine. Međutim, u travnju 1917. godine bilo je istaknuto u spisu milanske policije kako su novine uspjele prebroditi tešku krizu. U spisu se navodi kako je do poboljšanja situacije došlo zbog novih pretplata, te također oglašavanja i subvencija, a subvencijama su doprinosili bogati milanski industrijalci.⁶⁹ U jesen 1917. godine počeli su događaji koji su bili od iznimne važnosti. Primjerice ruska revolucija koja počinje u ožujku, ostvarila je uspjeh u studenome kad su boljševici predvođeni Lenjinom osvojili vlast te su odmah zatražili mir. Također su se događale i velike pobune u francuskih

---

⁶⁴ Cravetto, *Prvi svjetski rat*, 60.

⁶⁵ Farrell, *Mussolini: novi život*, 77.

⁶⁶ Ridley, *Mussolini: A Biography* 117.

⁶⁷ Farrell, *Mussolini: novi život*, 78.

⁶⁸ Ridley, *Mussolini: A Biography*, 118.

⁶⁹ Farrell, *Mussolini: novi život*, 79.

vojnika, Amerika se priključila svjetskome sukobu, a Italija je doživjela katastrofu kod Caporetta. Naime, 24. listopada su austrijske snage pojačane sa sedam njemačkih divizija koje više nisu bile potrebne u Rusiji, pokrenulo ofenzivu na istočnoj crti bojišnice. Koristeći bacače plamena i otrovni plin uspjeli su prodrijeti na bojišnici kraj Caporetta. Kroz nekoliko se dana talijanske postrojbe povlače sve do rijeke rijeke Piave, što je bilo 40 kilometara duboku u Italiju. Gubitci su na talijanskoj strani bili veliki te su već iznosili oko 40 000 mrtvih ili ranjenih te 280 000 zarobljenih vojnika. Međutim ovaj je poraz kod Caporetta poticajno djelovao na Mussolinija. Kod njega je to pobudilo njegov nacionalizam više od socijalizma, te je potvrdilo veću važnost nacije od klase. Došlo je i do buđenja nacionalne svijesti kod Talijana jer prije toga se rat vodio na granici, a sada je došlo do invazije na Italiju.⁷⁰ Došlo je do uspostavljanja nove vlade koju je vodio Vittorio Emanuele Orlando. Bio je smijenjen general Cadorna, a zamijenio ga je general Armando Diaz. Talijanska vojska se pregrupirala iza rijeke Piave te je neprijatelj bio zaustavljen uz podršku šest britanskih i francuskih divizija, te više neće napredovati. Važno je za istaknut kako Mussolini nakon vojnog iskustva razvija koncept trincerocrazije. To je bila skupna ljudi koja je predstavljala elitu, ali i masu. Prema Mussoliniju, rat je stvorio novu klasu koju je povezivala ratna svijest. Ovaj je izraz koristio u članku objavljenom u *Il Popolo d' Italia* 15. prosinca 1917. godine, te je naveo kako trinceristi imaju pravo da stvore novu poslijeratnu Italiju. Također u rujnu 1918. godine objavio je politički manifest u tjedniku Roma Futurista unutar kojeg je veličao ardite, pripadnike specijalnih jedinica talijanske vojske.⁷¹ Nadalje 25. listopada talijanske snage su uz pomoć britanskih i francuskih divizija napale austrijsku obranu i zauzeli strateški važan grad Vittorio Veneto. Također su uspjeli odbaciti austrijske vojne jedinice izvan granice te okupirati pokrajino Trentino. Prvi svjetski rat je naposljetku okončan 11. studenog, a za sobom je ostavio milijune mrtvih diljem Europe.⁷²

---

⁷⁰ Farrell, *Mussolini: novi život*, 81.

⁷¹ Isto, 82.

⁷² Isto, 83.

7. Kriza talijanske liberalne države

Italija je nakon rata i njegovih razornih posljedica bila ideološki, ekonomski i moralno u krizi. Primjerice Italija je bila ustavna monarhija koja se temeljila na britanskom modelu, ali taj oblik vladavine nije bio dovoljno snažan da preživi krizu. Također je u periodu između 1914. godine i 1922. došlo do izmijene osam različitih premijera, u usporedbi sa desetljećem ranije kad je stalno na vlasti bio premijer Giolitti. Politička kriza bila je djelomično povijesno uvjetovana, a djelomično uzrokovana posljedicama rata. Italija je u posljednjem desetljeću 19. stoljeća i prvom desetljeću 20. st. napokon doživjela industrijsku revoluciju.⁷³ Međutim ona je bila većinom ostvarena na sjeveru zemlje gdje su dominirali gradovi poput Genove, Milana, Torina. Također stopa nepismenosti na sjeveru je bila razmjerno niska i nalazila se između 10 i 15%, dok je na jugu bila visoka između 50% i 70%. Uz to je nakon rata nastupila ekonomska kriza, praćena neobuzdanom inflacijom te pojavom masovne nezaposlenosti. Talijansko gospodarstvo je ulazilo u razdoblje akutne i opće krize. U prosincu 1921. godine Banca di Sconto se zatvorila, te uključivši tisuće štediša u svoju propast. U međuvremenu je kontinuirano rastao broj nezaposlenih, a smanjio se broj štrajkova. Žrtva krize bio je sindikalni pokret čiji su uspjeh manevarski prostor smanjeni.⁷⁴ Talijani su očekivali i veće teritorijalne ustupke dogovorene u Londonskom ugovoru, međutim pripala im je samo pokrajina Trentino i Trst. Oskvrnjena pobjeda, izraz koji je osmislio pjesnik Gabriel D' Annunzio, postala je simbolom talijanskog neuspjeha i motivom za nacionaliste. Nacionalističke vođe bili su Alfredo Rocca te Enrico Corradini, a Mussolini je bio sa njima u prijateljskom odnosu. Što se tiče nacionalista, oni su osnovali 1910. godine Talijansko nacionalističko udruženje koje nije postalo strankom jer su nacionalisti prezirali takav oblik udruživanja. Kao i Mussolini zastupali su neprijateljsko stajalište prema demokraciji i parlamentu. Veliki dio fašističke ideologije proistekao je iz radova Corradinija i Rocce koji su prije fašizma tvrdili da vanjski poslovi Italije trebaju biti primarni, te da veličina Italije predstavlja glavni cilj politike, te da se Italija treba nametnut kao sila koja će posjedovati prekomorsko carstvo.⁷⁵ Nacionalisti su imali dosta toga zajedničkog i sa revolucionarnim sindikalistima čija je glavna inspiracija bio Georges Sorel. Međutim do jačanje radikalne desnice došlo je i u drugim europskim državama nakon Prvog svjetskog rata. To je bio odgovor na opasnost koja je prijetila od radničke klase te izbijanja socijalne revolucije,

---

⁷³ Farrell, *Mussolini: novi život*, 87.

⁷⁴ Proccaci, *History of Italian People*, (London: Pelican book, 1973.) 414.

⁷⁵ Dennis Mack Smith, *Mussolinijevo Rimsko Carstvo*, (Zagreb: Globus, 1980.) 24.

a posebno od lenjinizma i Oktobarske revolucije.⁷⁶ Značajno je da su nacionalisti i sindikalisti bili protiv parlamentarne demokracije i srednje klase, a uzdizali su upotrebu nasilja.⁷⁷ Još je dodatna slabost bila to što Vatikan nije priznavao talijansku državu kao legitimnu. Glavni razlog je taj što je kod ujedinjenja Italije oduzet veliki dio teritorija Papinske države. Međutim donošenjem Pakta Gentilonija 1913. godine, Vatikan je katolicima odobrio da glasuju, iako samo za prokatoličke kandidate. Ova je suzdržanost Vatikana potkopala novu političku snagu s masovnom potporom koja će se pojaviti nakon rata, a to je katolička stranka Partito popolare Italiano. Stranku je predvodio katolički svećenik sa Sicilije, Don Luigi Sturzo, a uz to je bio gradonačelnik Caltagirone od 1905. do 1920. godine. Uz Vatikan ni Socijalistička stranka nije odobravalala legitimnost talijanske države. Ekstremisti su imali vodstvo u Socijalističkoj stranci, a tijekom ratnih godine se stranačka politika promijenila od reformističke do podržavanja izravne revolucije po uzoru na Rusiju. Također, značajno je da kod ove nove strategije isključeno je sklapanje saveza s drugim strankama u parlamentu. Zbog toga i nije došlo do sklapanja ljevičarske vlade putem glasačkih kutija. Golemu podršku je imala Socijalistička stranka te se doista činilo kako će izbiti revolucija. Politički stil koji je koristio najistaknutiji političar, liberal Giovanni Giolitti nije mogao obuzdati snage koje je nametnuo rat.⁷⁸

---

⁷⁶ Eric Hobsbawm, *Age of Extremes*, (London: Abacus, 1994.), 124.

⁷⁷ Farrell, *Mussolini: novi život*, 88.

⁷⁸ Isto, 89.

8. Utemeljenje fašističkog pokreta

Baš kad je bila osnovana stranka Popolara početkom 1919. godine i Mussolini je osnovao fašistički pokret. Naziv *fascio* koristili su i talijanski revolucionari krajem 19. stoljeća koji su htjeli podsjetiti na solidarnost združenih vojnika. Također i seljaci koji su se pobunili protiv veleposjednika na Siciliji nazivali su se Fasci Siciliani.⁷⁹ Nadalje, Mussolini je zahtijevao da fašizam bude pokret, a ne stranka jer je smatrao da pokret može privući više ljudi od stranke te je spontaniji i fleksibilniji. U nedjelju ujutro 23. ožujka u Milanu su Mussolini i njegovi istomišljenici organizirali sastanka u dvorani Piazza San Sepolcro. Tog se jutra okupilo nešto više od stotinu ljudi od kojih su neki bili ratni veterani te sindikalisti koji su se zalagali za rat i futuristi prevodeni Marinettijem, a svi oni su objavili rat socijalizmu jer se protivi nacionalizmu. Pokret je bio nazvan Fasci di Combattimento, za što je zaslužan Mussolini. Taj je naziv značio Fašistički borbeni odredi.⁸⁰ Mnogi od članova bili su pripadnici elitne jedinice naziva arditi te će se pokazati ključnim elementom ranog fašizma. Oni su tijekom Prvog svjetskog rata bili upotrebljavani kod najopasnijih akcija. Također su se razlikovali u usporedbi sa ostalim vojnicima svoga zbora jer su nosili bodeže i specifične uniforme.⁸¹ Mnogi od njih su kasnije na fašističkim sastancima nosili crne košulje te su bili naoružani bokserima, jahačim bičevima te su nosili specifičnu crnu zastavu. Ovu je skupinu ujedinjavao rat, nacionalizam te mržnja prema socijalizmu. Na sastanku u San Sepulcro Mussolini je održao govor te istaknuo kako odbacuju talijanski socijalizam, ali i ruski boljševizam. Umjesto toga Mussolini predlaže sustav koji će interese nacije staviti iznad klase. Također Mussolini je predlagao uvođenje korporacija koje bi predstavljale različite ekonomske grupacije. Ovo će kasnije fašisti pretvoriti u ideju korporativne države, nastale po uzoru na revolucionarni sindikalizam iz perioda srednjovjekovnih cehova. To su bile skupine čije je članove povezivalo struka koja je imala ekonomsku i političku ulogu u periodu prije utvrđivanja parlamenta. Nadalje, fašisti su objavili program pokreta, a glavno mu je obilježje da je to mješavina veteranskog domoljublja i radikalnog socijalnog pokusa, određena vrsta nacionalsocijalizma. Neke od smjernica tog programa bile su uvođenje općeg prava glasa za punoljetne muškarce i žene, zatim ispunjavanje talijanskih ekspanzionističkih planova na Balkanu i Sredozemlju, potom ukidanje Gornjeg doma Parlamenta i sazivanje ustavne skupština koja bila predložila novi ustav. Također zalagali su se za osmosatni radni dan, konfiskaciju 85% ratnih profita, uvođenje progresivnog poreza

---

⁷⁹ Robert Paxton, *Anatomija fašizma*, (Zagreb: TIM press, 2012.) 10.

⁸⁰ Isto, 11.

⁸¹ Silone, *Fašizam*, 88.

na kapital. U Milanu je osnovan prvi ogranak fašističkog pokreta, a kasnije je nastao i u Genovi. Naposljetku je bilo ogranaka u svakom većem talijanskom gradu do kolovoza 1919. godine. Ono što je bilo zajedničko ovim ograncima je mladost njenih pripadnika, njihov ultra nacionalizam, veličanje rata te mržnja prema liberalnoj vladi koju su oni percipirali kao slabu i korumpiranu. Ti su fašistički militanti nudili radikalnu akciju za obnovu Italije.⁸² Zbog toga i dolazi do porasta nasilja, iako od strane socijalista koji su počeli primjenjivati fizičke silu, a nekad su se događala i ubojstva radnika koji su se odbijali učlaniti u sindikate ili nisu htjeli sudjelovati u štrajkovima. Bivši vojnici koji bi hodali ulicama u uniformi ili nosili odličja bili su napadani i zlostavljani. Zbog toga su ovi bivši vojnici osnivali naoružane odrede, a članovi tih odreda nazivali su se squadristi. Uz to, Mussolini je zaposlio bivše ardite da ga štite i čuvaju urede novina *Il Popolo d' Italia*.⁸³ Porast nasilja, došao je do izražaja 15. travnja 1919. godine kad su fašisti odučili napasti milanske socijaliste koji su prosvjedovali na Piazza del Duomo. Tad je odred od 200 do 300 fašista naoružan pištoljima izvršio napad u kojem je bilo četvero poginulih te 39 ranjenih. Uz to su futuristi polomili i zapalili Milansko sjedište lista *Avanti!*, a bili su predvođeni kapetanom i bivšim arditom Ferruciom Vecchijem i pjesnikom Filippom Tommasom Marinnetijem.⁸⁴ Vlasti nisu pokrenuli nikakve mjere progona te fašisti koji su sudjelovali u napadu na socijaliste i urede *Avantija* nisu bili kažnjeno gonjeni. Među socijalisti su osvetu izvršili tako da su ubili jednog fašistu u Firenci. Doimalo se da su policija i vlada spremni tolerirati nasilje, pogotovo protiv socijalista zbog straha o socijalističke revolucije. Talijanska vlada nije intervenirala ni u slučaju socijalističkih štrajkova koji su bili učestali 1919. godine kada je narasla cijena kruha. Postajala je bojazan da će korištenje vojske za gušenje štrajkova dovesti do revolucije. Zbog toga se i Socijalistička stranka nije suzdržavala od korištenja nasilja, poglavito usmjerenog protiv poslodavaca kad su htjeli ostvariti povećanje nadnica. Mnogi su gradova i sela bila pod upravom Socijalističke stranke, pa ipak u srpnju 1919. godine Mussolini je u svojem novinama pisao kako se događao trijumfalni pohod fašizma.⁸⁵

---

⁸² Ian Kershaw, *To Hell and Back: Europe 1914 - 1949*, (New York: Penguin, 2015.), 202.

⁸³ Farrell, *Mussolini: novi život*, 92.

⁸⁴ Cravetto, *Prvi svjetski rat*, 357.

⁸⁵ Farrell, *Mussolini: novi život*, 94.

9. Fašistički pohod na Rijeku

Talijanski pjesnik i ratni veteran Gabriele D' Annunzio izveo je 11. rujna pohod na Rijeku, koja nakon talijanske invazije nosila naziv Fiume. Ona je bila dio Austrougarskog Carstva te je nakon Prvog svjetskog rata postala dijelom Jugoslavije. Njezin je konačni status trebao bit određen na Versailleskim pregovorima, međutim do toga nije došlo. Pjesnik D' Annunzio je predvodio 2000 talijanskih vojnika u taj pohod, a dočeka ga je zapovjednik lokalnih talijanski snaga general Pittaluga. Naposljetku je grad bio zauzet bez ispaljenog metka. Ovaj je poduhvat Gabriela D' Annunzija učinio dodatno poznatim te se doimalo da je on privlačio mase na državnoj razini.⁸⁶ Također ovo zauzimanje Rijeke je naelektrizalo javno mišljenje u Italiji, te je tadašnja vlada sa premijerom Nittijem bila skoro prisiljena na ostavku. Premijer Nitti se plašio vojnog udara, te je pozvao seljake i radnike da budu uz njega protiv D' Annunzija. Međutim nije htio poslati vojsku na D' Annunzija jer bio prisutan strah od izbijanja građanskog rata koji bi nacionaliste i socijaliste okrenuo protiv vlade, te je naredio blokiranje grada. Uz to je proglasio prve opće izbore, koji se trebali biti održani u studenome. Gabriele D' Annunzio i njegovi sljedbenici uspjeli su zadržati Rijeku unatoč protivljenju talijanske vlade i Saveznika. Ovim je potezom d' Annunzio, odredio tijek događaja koji će uslijediti i dovesti fašizam na vlast.⁸⁷ On je postigao slavu kao dramatičar, pjesnik te ratni junak. Tijekom rata je sudjelovao u pojedinim vojnim pothvatima koji su obuzimali talijansku maštu, te je bio nagrađen najvećom vojnom počašću, medaglio d'oro. Bio je slavan i zbog svojeg skandaloznog privatnog života i brojnih ljubavnih afera. Naposljetku je postao simbolom talijanske vojske, kulturne snage te nacionalni junak sa velikim političkim utjecajem. Iako nikada nije postao fašistom, on je izvršio veliki utjecaj na fašizam, osobito utječući na to kako fašizam izgleda i zvuči, te je imao moć da zavede tako mnogo Talijana. On je htio preobrazit Talijane u junake, a Italiju u reinkarnaciju herojskog Rimskog Carstva.⁸⁸ Značajno je i to da D' Annunzio traži od Mussolinija da objavi članak u kojem će opisati pohod na Rijeku u svojim novinama *Il Popolo d' Italia*, te će Musolini objaviti senzacionalistički članaka pod naslovom Viva Fiuma. Pjesnik D' Annunzio smatrao je Mussolinija saveznikom u zadržavanju Rijeke, te u mogućem pohodu na Rim. Međutim on je od Mussolinija osim podrške trebao i materijalnu pomoć. Zbog toga je Mussolini u svojim novinama *Il Popolo d'Italia* izdao apel s kojim je prikupio oko tri milijuna lira. Zatim je taj novac dao D' Annunziju u Rijeci i upozorio ga da ne treba krenuti u pohod na

---

⁸⁶ Cravetto, *Prvi svjetski rat*, 358.

⁸⁷ Farrell, *Mussolini: novi život*, 96.

⁸⁸ Isto, 98.

Rim dok se ne održe izbori jer će se uz pomoć njih dobiti predodžba o tome u kakvoj je poziciji Nittijeva vlada i neprijatelji poput Socijalističke stranke i stranke Popolara.⁸⁹ Opći izbori bili su održani 16. studenog 1919. godine. U njima su sudjelovali i fašisti, a Mussolini je bio istaknuti kandidat u Milanu, uz futurista Marinnetija i dirigenta Artura Toscaninija. Treba istaknuti i da je izborna reforma Giovannija Giolittija iz 1912. godine omogućila pravo glasa pismen muškarcima starijim od 21 godine te nepismenim muškarcima starijim od 30 godina čime je povećano biračko tijelo sa tri na 8.6 milijuna birača. Zbog toga su to bili izbori na kojima je talijanski narod, odnosno njegova muška populacija bio važan. Fašisti su na općim izborima doživjeli debakl te je Mussolinijeva izborna lista istaknuta u Milanu osvojila nešto više od 4000 glasačkih potpisa. Nasuprot njih, socijalistička stranka slavila je svoj najbolji izborni rezultat, osvojivši 1, 76 milijuna glasova te 156 mjesta u vladi. Također uspješna je bila i nova katolička stranka predvođena Don Sturzom koja je osvojila 100 mjesta. Socijalisti i Popolari postali su dominantne stranke u Italiji. Liberal Nitti koji je postao premijer 1919. godine mogao je ostvariti koaliciju starog stila. Međutim da bi to učinio trebao je uključiti popolare, a socijalisti su odlučili da neće sudjelovati u takvim koalicijama, već da će pobijediti na idućim izborima ili umjesto toga izvesti revoluciju na ulicama. Činilo se da je fašizam bio uništen na početku. Mussolini je razmatrao da napusti politiku i započne sa drugom profesijom. Također je i zbog izbornog neuspjeha došlo do manje prodaje novina *Il Popolo d' Italia*.⁹⁰ Nadalje, došlo je do uhićenja fašista te i Mussolinija zbog nezakonitog posjedovanja oružja, ali Mussolini je bio oslobođen na inicijativu ministra Nittija. Ovako blago postupanje prema Mussoliniju bio je znak da je starija garda političara smatrala da će fašisti bit učinkovito oružje na ulicama protiv socijalista i demonstracija. Međutim ovo toleriranje fašističkog nasilja, koje će eskalirati 1921. godine imat će suprotan učinak. Zbog toga zanemarivanja doći će do poraza socijalizma u Italiji, no kroz tri godine omogućit će trijumf fašizma te poraz stare političke garde. Zbog lošeg rezultata na izborima, Mussolini je pisao D' Annunziju kako još nije povoljno vrijeme za pokretanja pohoda na Rim.⁹¹ Fašistički nacionalni kongres bio je održan u Milanu 24. i 25. svibnja, a bio je značajan po tome što je fašizam zadobio desničarske osobine. Tako je novi program pozivao na ukidanje Senata te na konfisciranje samo neproduktivnih ratnih profita. Htjeli su poboljšati odnose i sa Vatikanom, što je uzrokovalo da antiklerikalni pjesnik Marinetti napusti fašizam, iako će i dalje podržavati Mussolinija.⁹² Nadalje, socijalistička

---

⁸⁹ Farrell, *Mussolini: novi život*, 100.

⁹⁰ Isto, 100.

⁹¹ Isto, 104.

⁹² Isto, 108.

revolucija bila je vrlo izvjesna u Italiji tijekom 1920. godine. Naime talijanski vojnici trebali su biti prebačeni u Albaniju iz primorskog grada Ancone, no bili su nagovoreni od strane lokalne Komore rada i anarhista na pobunu. Ova je pobuna bila politički loše vođena, a njezin je rezultat bilo više od 500 strogih presuda na vojnim i civilnim sudovima.⁹³ Iako ova pobuna nije uspjela u rujnu 1920. godine radnici su zauzeli tvornice i farme na sjeveru zemlje. Radnici su izbacili svoje poslodavce te su upravljali farmama i tvornicama. Mussolini ih je čak podupirao, ali pod uvjetom da ne dođe do boljševičkog eksperimenta. Vlada se nije poslužila vojskom te se činilo da će Italija biti iduća zemlja u kojoj će se dogoditi revolucija. U rujnu iste godine došlo je do tajnih pregovora između Giolittija i Mussolinija. Oni su htjeli zaustaviti socijalizam, a Giolitti je htio udaljiti Mussolinija od D'Annunzija. Ovi su pregovori odgovarali fašistima jer bi preko Giolittija mogli pristupiti parlamentu, što se naposljetku i dogodilo kad je postignut formalni sporazum 1921. godine te je stvoren *blocco nazionale*. Ovaj će pakta omogućiti uspon fašizma.⁹⁴ Socijalistička stranka bila je nadomak ostvarenja svojih političkih ciljeva, međutim došlo je do razilaženje u stranačkom vrhu. Naime bio je održan stranački kongres u Livornu 1921. godine, a na njemu je krilo revolucionarnih socijalista među čijim su vođama bili Amadeo Bordiga, Palmiro Togliatti i Antonio Gramsci izašlo iz stranke te su stvorili Talijansku komunističku partiju. To su učinili zato što je stranačka egzekutiva odbijala prenijeti zahtjev Kominterne osnovane 1919. godine, a zahtjev je bio da se odustane od glasačkih kutija u korist revolucije. Međutim socijalistička stranka će usvojiti nalog Kominterne te će u listopadu 1921. godine izbaciti navodne klasne neprijatelje poput Trevesa, Turatija te Giacoma Matteotija. Ti će bivši pripadnici socijalističke stranke osnovati stranku Partito socialista unitario čime će porast broj socijalistički stranaka u Italiji.⁹⁵

---

⁹³ Cravetto, *Prvi svjetski rat*, 358.

⁹⁴ Farrell, *Mussolini: novi život*, 109.

⁹⁵ Farrell, *Mussolini: novi život*, 110.

11. Širenje fašizma u gradskim i seoskim sredinama

Fašizam je dočekaio svoj trenutak u zimu 1920 – 21. godine. Tada su zemljoposjednici, razočarani time što država ne štiti njihovo vlasništvo počeli financirati osnivanje fašističkih odreda. Ti su fašistički odredi trebali djelovati kao tjelohranitelji te štrajkolomci. Također je fašizam privlačio i radnike koji nisu imali sindikalnu iskaznicu pa zbog toga nisu mogli pristupiti farmama i tvornicama. Fašizam je već do tada postao gradski fenomen. Uz to doći će i do njegova širenja u ruralnim krajevima. Naime većina boraca u ratu bili su zemljoradnici, te se fašizam ubrzo proširio i u seoskim krajevima, gdje je Mussolini pronašao svoju elitu iz rovova.⁹⁶ Značajno je da su seljačke lige čiji su članovi mahom imali socijalistička uvjerenja oteli 27 000 hektara zemlje i dali ih 101 radničkoj kooperativi. Vlasti nisu učinile ništa djelomično zbog zakona koji je određivao da seljaci ratni veterani trebaju dobiti kao zakup neobrađenu poljoprivrednu zemlju. Moć seljačke lige bile je apsolutna te su zemljoposjednici živjeli pod terorom, a svaki seljak koji se nije priključio ligi bio je izopćen. Fašizam je služio kao oružje oslobođenja od te tiranije, te je ruralni fašizam pretvorio ga u snagu od nacionalne važnosti.⁹⁷ Također fašisti su nagovorili zemljoposjednike da prodaju velika područja zemlje seljacima u dugi zakup, a osobito u Emiliji Romagni. Fašistička agrarna politika težila je zamjeni nadničarskog rada kad god je to moguće zakupima ili vlasništvom nad malim parcelama. Fašistički agrarni program koji je objavljen u lipnju 1921. godine ustvrdio je da zemlja treba pripadati onome tko je obrađuje. Što se tiče širenja fašizma u seoske predjele, on je bio ostvariv nakon što su fašisti ostvarili prevlast u mjesnim strukturama vlasti. Također, seljaci su pojedinačno ili preko seljačkih saveza financijski uzdržavali borbene fašističke odrede, dok su financijske doznake iz veliki tvornica bile usmjerene prema Mussoliniju i njegovim novinama *Il Popolo d'Italia*.⁹⁸ Još jedan značajan faktor za širenje fašizma bio je što su fašistički odredi bili organizirani kao vojne jedinice. Imale su vojnog zapovjednika čiji je naziv bio ras, a ti su rasovi često bili bivši časnici. Kamioni su bili prijevozno sredstvo kojim su se služili fašisti, a ti su odredi većinom iz gradova odlazili u druge krajeve te su tamo uništavali i palili radničke komore, zadruge, tiskare i pljačkali su obiteljske kuće.⁹⁹ Što se tiče naoružanja tih borbenih odreda, oni su često nosili manganello, odnosno toljage i revolvere. Često se isticalo da su se jedino fašisti koristili nasiljem, međutim socijalističke i komunističke

---

⁹⁶ Farrell, *Mussolini: novi život*, 110.

⁹⁷ Isto, 111.

⁹⁸ Cravetto, *Prvi svjetski rat*, 361.

⁹⁹ Cravetto, *Prvi svjetski rat*, 362.

stranke su uzvraćale svojim napadima. Korištenje nasilja dovelo je do uspjeha fašističkog pokreta te su mnogi smatrali kako se fašisti bore protiv boljševičke prijetnje. U rodnoj pokrajini Mussolinija, Emiliji Romagni, fašizam je doživio najbržu ekspanziju. Značajan primjer uspješnog korištenja nasilja bio je slučaj iz Trsta 1920. godine. Naime, tamo su fašisti stekli mnogo pobornika među vojnim i civilnim dijelom stanovništva zahvaljujući korištenju žestoke propagande. Fašisti su uspješno koristili postojeće etničke i klasne podjele u gradu. Također su izvršili napad na Hotel Balkan kao odmazdu za ubijene talijanske mornaričke časnike. Hotel je bio sjedište slovenskih kulturnih i političkih organizacija, te je ova akcija predstavljala značajan uspjeh fašista u preuzimanju obilježja službenog predstavnika talijanstva u Trstu.¹⁰⁰ U Bologni, tadašnjoj utvrdi socijalizma, fašistički odredi su 21. novembra 1920. godine izazvali ozbiljne incidente te su doimalo da je izbio građanski rat u gradu. Povod tome je bio taj što je u Bologni izabrano socijalističko vodstvo. Nakon toga su započeli česti sukobi u pokrajinama Emiliji i Toskani između fašista i socijalističkih organizacija te su se proširili i u ostalim pokrajinama.¹⁰¹ Fašističko nasilje doseglo je vrhunac u gradu Ferrari 1921. godine, gdje je lokalni vojni zapovjednik i tajnik fascie bio Italo Balbo. On se istaknuo tijekom rata, kad je bio časnik u alpskoj regimenti te se borio kod Vittorija Veneta. Uz to, Balbo je uređivao novine *L' Alpino*, a uz pomoć njih je pomogao skupiti prihode i za D' Annunzija kako bi podržao njegovu vlast u Rijeci.¹⁰² Na području Ferrare bila su ubijena tri fašista tijekom demonstracija ispred njihova okupljališta Caffè Mozzi. Njihovu je pogrebu prisustvovalo oko 14. 000 ljudi što je bio dokaz jačine fašizma u tome području. Tajnik fascie Balbo prevodio je napad u romagnolsko seosko područje, koji je bio usmjeren protiv socijalista. Zbog porasta nasilja, socijalistički poslanik Giacomo Matteotti poticao je članove parlamenta da upute kritiku na vladin neuspjeh u suzbijanju fašističkog nasilja. Značajno je da su samo socijalistički i komunistički poslanici glasovali tome u prilog.¹⁰³ Nadalje, u travnju 1921. godine predsjednik vlade Giolitti bio je primoran tražiti od kralja da raspusti parlament, te da sazove opće izbore zato što je stranka Popolara odbila podržati vladin prijedlog zakona o tržištu vrijednosnica koji bi spriječio investicijske planove Vatikana.¹⁰⁴ Giolitti je planirao stvoriti blocco nazionale, ujedinjenu frontu protiv socijalista i Popolara sa čime se i Mussolini usuglasio. U međuvremenu se fašističko nasilje nastavilo, a predsjednik vlade Giolitti je odredio da svako nasilje bude

---

¹⁰⁰ Cravetto, *Prvi svjetski rat*, 363.

¹⁰¹ Proccaci, *History of Italian People*, 416.

¹⁰² R. J. B. Bosworth, *Mussolini's Italy: Life Under the Fascist Dictatorship, 1915. – 1945*, (London: Penguin group, 2014.)

¹⁰³ Farrell, *Mussolini: novi život*, 114.

¹⁰⁴ Isto, 115.

kažnjeno. No dosta je prefekta simpatiziralo fašizam, a i njihovi podređeni. Nisu htjeli intervenirati silom kako ne bi došlo do eskalacije nasilja. Čak je i Mussolini pokušavao zaustaviti nasilje te je u novinama *Il Popolo* pisao da je nasilje squadrista bilo nužno protiv socijalista, ali da fašisti ne smiju od ugnjetavanih postati tiranima. U međuvremenu se Mussolini priključio Giolittijevom blocco nazionale kako bi ušao u parlament. Savez je opravdao time da mu je cilj porazit socijaliste. Kad je ostvario svoj cilj, povukao je podršku fašista predsjedniku vlade Giolittiju. Naposljetku su i Popolari odbili ga podržati te je Giolitti bio prisiljen na ostavku. Fašisti su u parlamentu bili smješteni na krajnje desnoj strani koja je pripadala Salandrinim liberalima i nacionalistima. Situacija u talijanskom parlamentu bila je takva da nijedna stranka nije imala većinu. Ranije vlade pod utjecajem Giolittija su bile održive i koalicijske. Prije izbora 1919. godine pripadnici liberalno – konzervativne stare garde koji su podržavali Giolittija, Salandru, Nittija i Orlanda su imali oko 427 od ukupnih 508 mjesta u saboru. Nakon toga su imali samo 252 mjesta, a nakon izbora 1921. mogli su računati na 108 mjesta. Predsjednik vlade Giovanni Giolitti dao je ostavku potkraj lipnja. Njega je zamijenio Ivanoe Bonomi, reformistički socijalist koji je bio njegov ministar rata. Bonomi je uspio složiti koaliciju sa sudjelovanjem Popolara. Godine 1921. došlo je do razbuktavanja nasilja u kojim je ljevica sudjelovala kad god je mogla. Najgori se incident dogodio kad je odred fašista izvršio napad na Sarzanu. Tad je na njih policija zapucala i nagnala ih u bijeg. Međutim dočekali su ih i komunistički odredi, Arditi del Popolo te ih napali vilama. Ubijeno je osamnaest fašista, a tridesetak ih je bilo ranjeno. Razljućena masa je tada objesila mrtve fašiste. Predsjednik vlade Bonomi je sa ciljem zaustavljanja nasilja pokrenuo pregovore o postizanju primirja između zaraćenih strana. U tim je pregovorima sudjelovao i Mussolini koji je smatrao takav oblik nasilja štetnim. Također, sudjelovali su i socijalisti u pregovorima, dok komunisti i Popolari su to odbijali. Mussolini i Socijalistička stranka Italije, te socijalistička sindikat potpisali su Pakt o primirju. Zbog toga je pakta Mussolini došao u sukobe sa squadristom. Svi fasci industrijskih zona priznali su mirovni ugovor sa socijalistima: Milano, Genova, Trst, Torino, Livorno itd., ali fasciji u agrarnim zonama: Toscani, Emilije, Romagne i Napulja odbili su da ga potvrde.¹⁰⁵ Problematično je bilo to što su fašističke vođe u ruralnim područjima bili neovisni od vodstva u Milanu, zato što fašizam nije bio stranka te su u pokrajinama fašisti bili financirani od strane same pokrajine. Određene su fašističke vođe poput Balboa i Grandija bile bijesne zbog potpisivanja ovog pakta jer bi to utjecalo na njihove uspješne napore da zamijene socijalističke i komunističke sindikate fašističkima. Dana 16. kolovoza se 600 fascija okupilo u Bologni te

---

¹⁰⁵ Silone, *Fašizam*, 139.

su prihvatili prijedlog Itala Balba da bi D' Annunzio trebao zamijeniti Mussolinija kao vođa fašizma. Prijetila je opasnost da će doći do raskola fašizmu. Zbog toga je Mussolini dao ostavku u fašističkom vodstvu, te je bio ugrožen njegov položaj Ducea fašizma. Međutim izvršna vlast je za razliku od provincijskih vođa odbijala prihvatit Mussolinijevu ostavku. U međuvremenu su provincijske vođe Grandi i Balbo posjetili D' Annunzija u Gardoni da mu ponude vodstvo fašističkog pokreta. No D' Annunzio je odbio prihvatit ponudu te nije došlo do raskola u fašizmu.¹⁰⁶ Što se tiče pakta, on je bio osuđen na propast zato što su komunisti i dalje vršili sporadično nasilje, a oni nisu ni potpisali pakt. Također je i nepomirljivost provincijskih fašističkih vođa bila loša za održavanje pakta.¹⁰⁷ Nadalje, Balbovi crnokošuljaši su okupirali Ravenu, mjesto gdje je pokopan Dante. Službeno su to napravili kako bi komemorirali godišnjicu D' Annunzijeve zauzimanja Rijeke i 600 godišnjicu od Danteove smrti. Ovaj je pohod na Ravenu bio namjeren čin provokacije te je to označilo kraj Pakta o primirju. Kad su stigli u Ravenu crnokošuljaši su palili socijalističke klubove i ostale mete. Činilo se kako su provincijske fašističke vođe Balbo i Grandi uspjeli trijumfirati nad Mussolinijem. Duce je htio spasiti svoj položaj, ali i održati fašistički pokret, pa je zbog toga prihvatio prijedloge Grandija i Balboa da se napusti Pakt o primirju. Zauzvrat je Mussolini tražio da se fašistički pokret pretvori u stranku. Na taj bi način Mussolini imao više kontrole nad provincijskim ograncima fašističkog pokreta i njihovim vođama.¹⁰⁸ Nadalje, stanje nije bilo idealno ni u socijalističkoj stranci u kojoj je došlo do napetosti nakon što su massimalisti proveli upute Kominterne da se izbace kao klasni kolaboratori svi oni koji su bili skloniji parlamentu, a ne revoluciji kao sredstvu ostvarenja cilja. Socijalistička se stranka tako podijelila po drugi put. Nasuprot tome, fašistički pokret kojem je prijetio raskol bio se održao zahvaljujući Mussolinijevim briljantnim političkim manevrima. Fašisti su odobrili transformaciju iz pokreta u stranku na godišnjem kongresu u Rimu 7. – 8. studenog u Augusteumu, ruševinama mauzoleja cara Augusta. Nova stranka će imati naziv Partito nazionale fascista, što je u prijevodu značilo Nacionalna fašistička stranka. Međutim preobrazba pokreta u stranku imala je posljedice. Mussolini je priopćio Bonomiju da fašisti neće pristajati uz Pakt o primirju na što je Bonomi odredio da prefekti raspuste sve naoružane organizacije. Međutim fašisti su izdali direktivu 16. studenog da će svi članovi fašističke stranke biti squadristi te bi to značilo da će Bonomi morati raspustiti cijelu stranku što nije učinio. Zbog prisutnosti velikog broja fašista na kongresu u Rimu, socijalisti su pokrenuli opći štrajk koji je obuhvatio i željezničare. Zbog toga se fašisti nisu mogli vratiti kući,

---

¹⁰⁶ Farrell, *Mussolini: novi život*, 120.

¹⁰⁷ Isto, 120.

¹⁰⁸ Isto, 121.

a Bonomijeva vlada nije ništa poduzela kako bi obuzdala štrajk, pa su fašisti prijeteći marširali Rimom. U području Rima gdje je prevladavala radnička klasa u Traversteru došlo je do sukoba u kojem je poginulo šestero ljudi te ih dvjesto bilo ranjeno na obje strane. Nadalje, do kraja 1921. godine fašizam će imati 834 fascija i 249 036 članova, a Mussolini je ponovno postao vođom. Značajno je da će 1921. nastupit ozbiljna ekonomska kriza, te su mnoge industrijske tvrtke propale od kojih čak i značajno uspješan Ansaldo, divovski proizvođač oružja.¹⁰⁹ Uz ekonomsku krizu uočljivi su bili i problemi talijanskog parlamentarizma.

---

¹⁰⁹ Farrell, *Mussolini: novi život*, 123.

12. Marš na Rim i stvaranje Mussolinijeve vlade

Vlada antifašističkog političara Ivanoa Bonomija nije dugo potrajala te je došlo do njenog razilaženja 1922. godine, ponajviše zbog domaće krize. Došlo je intenzivnih rasprava između predstavnika stranaka sa pokušajem stvaranja antifašističke koalicije ili vlade sastavljene od triju dominantnih stranaka: socijalista, Popolara i fašista. U međuvremenu se kralj obratio Luigiju Facti, članu liberalne stranke Giovannija Giolittija, te ga odredio premijerom 25. veljače. Nakon toga se stari režim kretao prema vlastitoj propasti. Najveći je problem bio taj što je režim izgubio sposobnost funkcioniranja. Uz to je došlo do porasta fašističkog nasilja u proljeće 1922. godine, te ovaj puta u većoj mjeri nego ranije. U ožujku 1922. godine je 1000 fašista okupiralo Rijeku iz koje su bili ranije protjerani za vrijeme Giolittijeve vlade. Međutim nova vlada premijera Luigija Facte nije ništa poduzela. Katkad bi se i tisuće crnokošuljaša obrušilo na određeni grad i izvodilo mimohode i vojne parade. Zbog velikog razmjera fašističkog nasilja Talijani su se više bojali fašizma nego su ga pozdravljali. Značajno je da tada u Italiji nastupa kriza vlasti liberalne države, a ona se mogla prebroditi političkom koalicijom orijentiranom prema desnici na kojoj su prevladavali fašisti ili antifašističkom vladom čija je sudbina bila nesigurnija nego kod prve opcije. Fašističko nasilje bilo je značajnije i važnije u odnosu na druge elemente jer je služilo privatiziranju jedne od bitni modernih funkcija države, a to su bili održavanje mira i redukcija javnog reda na funkciji koju vode profesionalni administratori.¹¹⁰ Za veliki uspjeh fašizma bio je zaslužan Mussolini, koji može poslužiti kao dokaz da povijest ponekad određuju veliki ili zli pojedinci, a ne da je povijest određena prema marksističkoj determinističkoj teoriji. Velika količina nasilja od strane fašista naštetila je ugledu premijera Facte koji je podnio ostavku 22. srpnja. Nakon toga je Italo Balbo poveo svoje crnokošuljaše u akciju poznatu pod nazivom „vatrena kolona“ u pokrajini Emiliji Romagni. Naime fašisti su osigurali u Ravenni kamione te su se vozili kroz sela i spaljivali urede Komunističke partije i Socijalističke stranke. Ni kod ovog incidenta nije došlo do intervencije policije, a ni vojske. Tako su fašisti u periodu između svibnja i rujna vladali na velikom dijelu delte rijeke Poe, nakon što su nasilno izbacili socijalističke vijećnike iz gradskih vijećnica.¹¹¹ Kako nije bilo alternative, kralj je bio prisiljen pozvati Luigija Factu da opet bude premijer. Ovakvo stanje u parlamentu uz slučaj Vatrene kolone dovelo je do toga da je ljevica pozvala na opći štrajk, što je bilo fatalnom greškom. To je fašistima omogućilo da se predstave kao branitelji nacije i zastupaju odsutnu državu. Mussolini je zapovjedio regrutiranje fašista te

---

¹¹⁰ Cravetto, *Prvi svjetski rat*, 371.

¹¹¹ Farrell, *Mussolini: novi život*, 128.

je vladi dao 48 sati da zaustave štrajk u protivnome će to njegovi crnokošuljaši učiniti. Plašeći se nasilja fašista, vođe štrajka su opozvale štrajk. Međutim, fašisti su svejedno pokrenuli tjedan dana divljanja protiv ljevičar, pa su stoga 3. kolovoza opsjeli gradsku vijećnicu u Milanu. Tada je pjesnik D' Annunzio koji je boravio u Milanu održao govor sa balkona gradske vijećnice. Odnosi između njega i Mussolinija bili su napeti, ali je sadržaj njegova govora protumačen kao podrška fašizmu. Idućeg su dana fašisti opet zapalili i opljačkali urede socijalističkog glasnika *Avanti* u Milanu. Zbog toga je vlada naredila prefektima da na sjeveru zemlje proglase opsadno stanje što je potaknulo Mussolinija da povuče crnokošuljaše. U međuvremenu političari raznih opredjeljenja i Mussolini nastavili su rasprave sa ciljem da sastave alternativu Factinoj vladi. Bilo je nezamislivo da bi ta nova vlada isključivala fašiste, ali isto nije bilo moguće da budu njena dominantna snaga.¹¹² Pohod na Rim bio je strateški moguć. U to je svrhu Margharitta Sarfatti posudila fašističkom vodstvu milijun lira, te je u tome periodu dosta vremena provodila sa Mussolinijem. Također Mussolini je vodio tajne pregovore sa Giolittijem sa svrhom formiranja koalicijske vlade, te je imao kontakt i sa Salandrom. Čak je i pjesnik D' Annunzio vodio prepisku sa premijerom Giolittijem koji ga je protjerao iz Rijeke koristeći vojnu silu. Nedugo nakon toga je D' Annunzio nakon svađe sa ljubavnicom pao sa prozora u svojoj vili na jezeru Garda te se teško ozlijedio, a taj je slučaj dao poticaj za razne teorije zavjere.¹¹³ Što se tiče talijanske ljevice, kod nje je došlo do osipanja zbog neuspjelog općeg štrajka. Tako je socijalistički sindikat CGL odlučio postati neovisan o Socijalističkoj stranci, pa je na godišnjem kongresu došlo do nove podijele u stranci. Među izbačenim stranačkim zastupnicima bili su Claudio Treves i Filippo Turati, a oni zatim vode tajne razgovore sa klasnim neprijateljem Giolittijem i kraljem Viktorom Emanuelom III. u svrhu formiranja koalicije. Stranka Popolari koja je imala masovnu podršku u narodu, pretrpjela je ozbiljan neuspjeh kad im Vatikan nije dao podršku. Naime, papa Pio XI. nije bio fašist, ali je poput mnogih smatrao da fašizam ima veliku šansu da ponovno zavede red u Italiji. Nadalje, Mussolini se sastao sa ozlijeđenim D' Annunzijem u njegovoj vili, te je nakon toga odlučio povesti pohod na Rim. Sazvao je 16. listopada sastanak vođa fašističke milicije, a istaknuti predstavnici bili su Italo Balbo, Cesare De Vecchija te Emilijo de Bono. Oni koji su bili prisutni su odredili da će četiri kvadrumvira Bianchi, De Vecchi, Balbo i De Bono voditi pohod na Rim. Mussolini je na sastanku priopćio prisutnima da je D' Annunzio odobrio pohod, te je Balbo htio odmah krenuti, no Mussolini je odredio da će datum biti dogovoren na godišnjem kongresu PNF – a u Napulju. Kada je došao na kongres u Napulju Mussolini je bio specifično odjeven. Nosio je crnu košulju, crne hlače,

---

¹¹² Farrell, *Mussolini: novi život*, 129.

¹¹³ Isto, 129.

široku bijelu vrpču oko grudi i žuto – crvenu kravatu oko vrata što je podsjećalo na boje Rima.¹¹⁴ Tamo je održao govor u kojem je naglasio da je monarhija sigurnija sa fašizmom, te je inzistirao da im se dodijeli vlast ili će sami osvojiti Rim. U Napulju je bio određen i datum pohoda na Rim u prostorijama Hotela Vesuvio. Bilo je određeno da će fašisti krenuti prema provincijskim gradovima 27. listopada, a sljedećeg dana prema Rimu. Tamo se trebaju sastati na tri mjesta izvan Rima, a to su Civitavecchija, Tivoli i Monterondo. Uz to su dobili zapovijedi kako ne smiju ulaziti u oružani sukob sa vojskom.¹¹⁵ Mussolini je bio svjestan da je pogubno sukobiti se sa vojskom, pa se uputio u Milano kako bi lakše mogao napustiti Italiju i pobjeći u Švicarsku, ako bi kralj proglasio opsadno stanje protiv fašista.¹¹⁶ Monarhistički fašist De Vecchi otišao je u Rim kako bi si sastao sa Salandrom i javio mu da je pohod na Rim zakazan, te da ga potakne da upozori kralja. Međutim to nije bilo izvedivo jer se kralj nalazio u svojoj seoskoj rezidenciji. Umjesto njega, upozorili su Luigia Factu koji nije vjerovao da će doći do pohoda na Rim. Kvadrumvirat je napravio svoj stožer u hotelu Perugija, a izostao je De Vecchio. U slučaju da bi vojska intervenirala, fašisti ne bi imali šanse za pobjedu. Uz to, De Vecchija su pokušali telegrafirati da dođe u hotel Perugiju, međutim on je pokušavao ishoditi mogućnost da fašisti budu uvršteni u Salandrinu vladu. Mussolini se tada nalazio zabarikadiran u svojem uredu u *Il Popolo d Italia* u Milanu sa telefonom. Kada se vratio u Rim, kralj Viktor Emanuel III. sastao se s Luigijem Factom u Vili Savoia, kraljevskoj rezidenciji u Rimu. Facta je nudio ostavku, međutim ona je odbijena, a usuglasili su se da kralj proglasi izvanredno stanje. Mussolini je napustio svoj ured te je posjetio kazalište Teatro Manzoni. Tamo mu je stiglo pismo od vođe fašističkog ogranka grada Cremona Roberta Farinaccija. Naime njegovi su fašisti krenuli naoružani prema ciljevima u gradu prije zadanog roka. U Cremoni su fašisti i pretrpjeli najveće gubitke, oko deset mrtvih. Vojska je uzvratila paljbu i zauzela Prefetturu.¹¹⁷ U međuvremenu su i ostali fašisti započeli svoje napade na glavne provincijske gradove koju se nalaze na sjeveru i u unutrašnjosti zemlje. Također oko 30 000 fašista je marširalo na sam Rim, a u nekim je gradovima na sjeveru zemlje vojska pružila otpor fašistima i spriječila ih da osvoje ključne zgrade, dok su u središnjoj Italiji vojni i policijski zapovjednici tvrdili da nisu dobili precizne naredbe od vlade. Što se tiče pohoda na Rim, mnogi su fašisti došli do mjesta okupljanja vlakom, a bili su naoružani pištoljima, toljagama i puškama. Nasuprot njih je bila vojska pod vodstvom generala Emanuela Pugliese koji je bio zadužen za obranu Rima te je pod

---

¹¹⁴ Farrell, *Mussolini: novi život*, 130.

¹¹⁵ Isto, 131.

¹¹⁶ Cravetto, *Prvi svjetski rat*, 374.

¹¹⁷ Farrell, *Mussolini: novi život*, 132.

zapovjedništvom imao oko 28 400 dobro naoružanih vojnika. General Pugliese je naredio vojnicima da onemoguće prolaz crnokošuljašima, što su i učinili. Međutim, dvije su se grupe sprijateljile, te su vojnici davali fašistima hranu. Luigi Facta bio je obaviješten o kaotičnoj situaciji oko tri sata ujutro, te je kontaktirao Giolittija i Mussolinija želeći sa njim formirati novu vladu. Posjetio je i kralja u Qurinalu te ga zatražio da potpiše proglas o izvanrednom stanju, što je bilo formalnost. Međutim kralj je to odbio, a to je predstavljalo kršenje ustavne konvencije. Nakon toga je Facta ponudio ostavku što je ovaj puta kralj odobrio. Tijekom te subote 28. listopada pokušalo se formirati novu vladu. Giolitti se nalazio u svojoj vili u pokrajini Pijemont, dok je Mussolini i dalje bio u svojem uredu u Milanu. Njemu je telefonirao Salandra sa ponudom da će dopustiti fašistima sudjelovanje u vladi. Međutim, Mussolini je to odbio jer bio svjestan moguće pobjede. Bilo je očito da Salandrina vlada neće opstati, te je on sugerirao kralju da umjesto Giolittija za formiranje vlade pozove Mussolinija. Njemu je poslan telegram od kraljevskog ađutanta generala Cittadinija, te je Mussolini iste večeri napustio Milano i zaputio se vlakom u Rim. Stigavši u Rim, tamo ga je čekalo nekoliko tisuća fašista, dok je u cijelom gradu bilo oko 50.000 fašista. Sljedećeg su dana 31. listopada fašisti marširali pokraj Quirinala kako bi istaknuli odanost kralju koji se nalazio na balkonu sa junacima Prvog svjetskog rata, a to su bili general Diaz te admiral mornarice Paolo di Revel. U glavnome gradu oduševljenje mase su hrlile na ulice. Činilo se da je talijanski narod zadovoljan što je došlo do smjene liberalno- konzervativnog režima, te što su naciju preuzeli fašisti.¹¹⁸

Nakon što su preuzeli vlast, Mussolini je htio održati opće izbore uz pomoć kojih bi fašizam dobio mandat od naroda. Ti su izbori održani 6. travnja 1924. godine, te je prema novom izbornom sustavu koji je bio oblikovan Acerbovim zakonom, Mussolinijeva vlada postala izvršna vlast koalicije unutar koje se nalaze fašisti, liberali, nacionalisti, socijaldemokrati i militanti. Oporba je pokušala uspostaviti koaliciju koju bi mogla suprotstaviti toj liberalno – fašističkoj izbornoj listi. Međutim fašistička lista je na temelju novog izbornog zakona osvojila 375 od 560 mjesta u parlamentu. Na skupštini koja se održavala 30. svibnja, socijalistički zastupnik Giacomo Matteotti, predstavnik reformista i antifašist održao je govor protiv nasilja te istaknuo da su izbori bili namješteni. Zbog toga su fašističke novine nagovorene od strane predsjedništva vijeća optužile oporbu i Matteottija za provokacije. Naposljetku je zastupnik Matteotti bio otet i ubijen od strane nekolicine skvadrasta i suradnika Ministarstva unutarnjih poslova. Viktor Emanuel III. odbio je raspisati nove izbore, pa je Komunistička partija opet surađivala s oporbom.¹¹⁹ U međuvremenu Mussolini je pojačao represiju prema

---

¹¹⁸ Farrell, *Mussolini: novi život*, 138.

¹¹⁹ Cravetto, *Prvi svjetski rat*, 383.

oporbi. Održao je u skupštini govor početkom siječnja 1925. godine u kojem je izjavio da prihvaća političku odgovornost za sve što se dogodilo tijekom njegove vladavine te je preuzeo odgovornost za nasilje crnokošuljaša. Tako je odbacio prividnu demokratičnost, te je učvrstio autoritet na kojeg neće moći utjecati državne institucije ili kralj i započeo je diktaturu.¹²⁰

---

¹²⁰ Farrell, *Mussolini: novi život*, 180.

13. Zaključak

Životni put Benita Mussolinija bio je izrazito neobičan i dinamičan. Postavlja se pitanje kako je on od revolucionarnog socijaliste nakon Prvog svjetskog rata postao nacionalist i osnovao fašistički pokret. Mussolini je odrastao u specifičnoj sredini, u pokrajini Romagna koju je obilježavalo antiklerikalno te socijalističko opredjeljenje njenih stanovnika. Uz to, na njegove svjetonazore je utjecao i otac koji je bio socijalist. Italija iz perioda njegova djetinjstva bila je mlada nacija koja je započela sa modernizacijom i čije je industrija bila u povojima. Mussolini koji se opredijelio za učiteljsku profesiju, rano je emigrirao u Švicarsku u potrazi za boljom zaradom. Tamo je talijanska emigracija imala veliki utjecaj u socijalističkom pokretu kojem se priključio i Mussolini. Taj je period značajan za Mussolinijev politički razvoj. Upravo je u Švicarskoj Mussolini počeo svoju novinarsku karijeru pišući za socijalističke novine *L'Avvenire del lavoratore*. Kroz svoju novinarsku djelatnost, postao je poznat u socijalističkom pokretu u Švicarskoj gdje je upoznao utjecajnu socijalistkinju Angeliku Balabanoff, a koje će biti njegova rana politička mentorica. Došao je u Italiji nakon par godina emigracije, te je povremeno radio kao profesor, a sve više se angažirao kao novinar. Značajan je period dok je boravio u pokrajini Trentino unutar koje su Talijani predstavljali većinu, ali je pokrajina bila pod austrougarskom upravom. Tamo će Mussolini značajnije promišljati o nacionalizmu te prirodi nacije, a to sve pod utjecajem rasprava o ujedinjenju Trentina sa Italijom. Već i ranije se zalagao za nasilno djelovanje te je pripadao revolucionarnom krilu socijalističke stranke. Po izbijanju Prvog svjetskog rata, Mussolini se protivio talijanskom sudjelovanju u ratu te je to izražavao i u novinama *Avanti*, čiji je bio urednik. Međutim, prestao je podržavati talijansku neutralnost i zbog toga je bio izbačen iz stranke. Nakon toga je osnovao svoje novine *Il Popolo d'Italia* te se u njima zalagao za intervencionizam. Mussolini je stekao i ratno iskustvo boreći se u talijanskim Alpama. Tijekom toga perioda osmislio je ideju elite iz rovova, odabrane skupine koju je povezivala ratna svijest, te koji bi prema Mussoliniju trebali stvoriti novu poslijeratnu Italiju. Ratno iskustvo te poslijeratno stanje u Italiji najviše doprinijelo Mussolinijevom preobraćenju od socijalizma prema fašizmu, iako je on sebe i dalje smatrao socijalistom.

Uz to, postavlja se pitanje kako je fašizam, kao mladi politički pokret našao toliko pristaša u talijanskom narodu. Tom je uzrok bilo teško poslijeratno stanje u Italiji. Naime nastupila je ekonomska kriza u Italiji, događale su se smjene vlada, a mnoštvo Talijana, poglavito onih koji su sudjelovali u ratu bilo je nezadovoljno jer nisu ispunjeni uvjeti iz Londonskog ugovora. Pod takvim je okolnostima Mussolini osnovao fašistički pokret u Milanu

1919. godine, a njega su većinom sačinjavali vojni veterani, studenti, futuristi, te industrijalci. Ubrzo će nastati mnogi fašistički ogranci diljem Italije, a i njihove borbene formacije pod nazivom squadri. Veliki utjecaj na fašistički pokret izvršio je i pjesnik Gabriel D' Annunzio čiji je uspješan pohod na Rijeku postao uzorom budućeg pohoda na Rim. Nadalje, ojačala je i Socijalistička stranka Italije te su nezadovoljni radnici često pokretali demonstracije, štrajkove i primjenjivali nasilje. Doimalo se kako će započeti revolucija poput one u Rusiji. Širenje fašizma u ruralnim krajevima pretvorilo je fašistički pokret u snagu od nacionalne važnosti. Tamo su vođene stalne borbe između fašista i socijalista, a fašistički uspjeh temeljio se i na vojnoj organiziranosti fašističkih odreda. Mnogi su Talijani smatrali da se fašisti bore protiv boljševičke prijetnje, te su zbog toga i stekli simpatije u narodu. Stvorila se predodžba da Mussolini i fašisti stabiliziraju stanje u državi te ih je podržavala vojska, mnogi sudovi, industrijalci, političari itd. Mussolini je vješto pretvorio fašistički pokret u stranku kako bi imao veći utjecaj nad raznim ograncima diljem Italije. Uvidio je nakon izbora 1921. kada su ušli u parlament, da je društvena klima pogodna za organiziranje pohoda na Rim i preuzimanje vlasti.

14. Prilozi

Prilog 1. Mladi Benito Mussolini

Prilog 2. Benito Mussolini i kvadrumviri

Prilog 3. Diktatori Benito Mussolini i Adolf Hitler

Prilog 4. Benito Mussolini i crnokošuljaši tijekom pohoda na Rim

15. Internetski izvori

1. Prilog 1. – „*Benito Mussolini*“, Wikipedia, Pristup ostvaren: 14. 8. 2023.
https://en.wikipedia.org/wiki/Benito_Mussolini
- Prilog 2. – „*March on Rome*“, Encyclopedia Britannica, Pristup ostvaren: 13.8.,
<https://www.britannica.com/event/March-on-Rome>
- Prilog 3. – „*Role in World War II of Benito Mussolini*“, Encyclopedia Britannica, Pristup ostvaren: 14. 8. 2023. <https://www.britannica.com/biography/Benito-Mussolini/Role-in-World-War-II>
- Prilog 4. – „*March on Rome*“, Pristup ostvaren: 14.8. 2023.,
https://en.wikipedia.org/wiki/March_on_Rome
5. „*Italian Socialist Party*“, Encyclopedia Britannica, Pristup ostvaren: 6. 8. 2023.,
<https://www.britannica.com/topic/Italian-Socialist-Party>
6. „*Viktor Emanuel III.*“, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., Pristup ostvaren: 6. 8. 2023.,
<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64618>
7. „*Italo-Turkish war*“, Encyclopedia Britannica, Pristup ostvaren: 6.8.2023.,
<https://www.britannica.com/event/Italo-Turkish-War>
8. „*Filippo Tommaso Marinetti*“, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., Pristup ostvaren: 5.9.2023.,
<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=38952>
9. „*Gabriele D' Annunzio*“, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., Pristup ostvaren: 5.9.2023.,
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13884>

16. Literatura

1. Bosworth, R. J. B. *Mussolini 's Italy: life under the fascist dictatorship, 1915. – 1945.*, Penguin Group, 2014.
2. Cravetto, Enrico. *Povijest 16: Prvi svjetski rat i poslijeratna Europa (1914. – 1936.)*, Zagreb: Europapress holding, 2008.
3. Duggan, Christopher. *The Force of Destiny*, London: Penguin, 2008.
4. Farrell, Nicholas. *Mussolini: novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008.
5. Hibbert, Christopher. *Il Duce: The life of Benito Mussolini*, Boston: Little Brown and company, 1963.
6. Hobsbawm, Eric. *Age of Extremes*, London: Abacus, 1994.
7. James Gregor. A. *Young Mussolini and the Intellectual Origins of Fascism*. Berkeley: University of California Press, 1979.
8. Kershaw, Ian. *To Hell and Back: Europe 1914–1949*, Penguin, 2015.
9. Laidler, Harry, *History of Socialism: An Historical Comparative Study of Socialism, Communism, Utopia*, London: Routledge, 1998.
10. Owen Paxton, Robert. *Anatomija fašizma*. Zagreb: Tim press, 2012.
11. Proccaci, Giuliano. *History of Italian People*, London: Pelican book, 1973.
12. Pernicone, Nunzio, *Italian Anarchism, 1864.- 1892.*, New Jersey: Princeton University Press, 1993.
13. Silone, Ignazio. *Fašizam: njegov postanak i razvitak*. Zagreb: Durieux, 2006.
14. Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo Rimsko Carstvo*. Zagreb: Globus, 1980.
15. Ward Price, George. *Ja poznajem te diktatore*. Kastav: Cipetić, 2002.